

Kő kövön Stein auf Stein

Dávid Ferenc 73. születésnapjára

Festschrift für Ferenc Dávid

Kő kövön Stein auf Stein

Dávid Ferenc 73. születésnapjára

Festschrift für Ferenc Dávid

I.

Szerkesztette
Herausgegeben von

Szentesi Edit
Mentényi Klára
Simon Anna

Olvasószerkesztő
Redaktion

Dávid Anna
Naményi Mária

Német szövegek
Deutsche Texte

Bubryák Orsolya
Ujvári Péter
és a szerzők / und die Verfasser

A német szövegeket gondozta
Lektorat der deutschen Texte

Stefan Körner
Margit Kopp

VINCE KIADÓ
2013

A könyv megjelenését támogatta:

Die Publikation wurde gefördert von:

Budapest Bank Budapestért Alapítvány

Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti
Kutatóintézet

dr. Dávid Anna és családja

Esterházy Privatstiftung

Nemzeti Kulturális Alap

Hild-Ybl Alapítvány az Építészettörténet Kutatására

Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata

Soproni Múzeum Alapítvány

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL

Kulturális Örökségvédelmi Hivatal

Szépművészeti Múzeum

Magyar Építészeti Múzeum

Kézirataikat a szerzők 2009 ősze és 2010 tavasza között zárták le.

Az intézmények és gyűjtemények 2010-ben használt nevükön szerepelnek a kötetben.

Segítségéért fogadja köszönetünket:

Unser besonderer Dank gilt für ihre Hilfe:

Andó Géza, Arnóti Zsuzsanna, Bakó Zsuzsanna Ildikó, Bálint Ágnes, Balog Zoltán, Balogh Ágnes,
Baranya András, Bardoly István, Basilides Alíz, Bicskei Éva, Bolodár Zoltán, Bor Ferenc, Branczik Márta,
dr. Dávid Anna, Hermann Fabini, Faragó János, Fazekas István, Fehér Marianna, Fekete J. Csaba,
Graeser Gizella, Gila Zsuzsanna, Heitler András, Gottfried Holzschuh, Gödölle Mátyás, Gyulai Éva,
Jeszeniczky Ildikó, Kardos Judit, Kárpáti János, Kévés György, Klaniczay Péter, Kovács Anikó, Kovács Zsófia,
Mayer László, Makky György, Mikusi Balázs, Mudrák Attila, Nagy Árpád Miklós, Nagyajtai Andor, Pazár Béla,
Polán Miklósné, Pálffy Géza, Schmidtné Bartakovics Mária, Smohay András, Fárnyé Szalatnyay Judit,
Tábori András, Tirják András, Tirják László, Toronyi Zsuzsa, Viola Kristóf és Vargha Kálmán,
Frank-Thomas Ziegler

© Szerzők, 2013

© Vince Kiadó, 2013

German translation © Bubryák Orsolya, Ujvári Péter, 2013

ISBN 978 963 303 044 8

WALCH MÁTÉ ÉS A POZSONYI ERDŐDY-PALOTA

Homályos ügyben tartott kihallgatást 1764. március 28-án a városi vezetés a pozsonyi kőműves és kőfaragó céhben. Az eljárást egy tisztázatlan eredetű, de minden bizonnyal sértő tartalmú levél tette szükségessé, amelyet egyesek szerint az idős Johann Fidler (*Fiedler*) mester, mások szerint Franz Karl Römisch építőmester írt a bécsi Matthias Gerlnek, s amelyben a pozsonyiak azt állították, hogy Gerl Drezdán kívül még soha nem dolgozott máshol (vagy esetleg még fiatalon Schönbrunnban), Sebastian Kaltner pedig egy vénember.¹ Az önmagában meglehetősen értelmetlennek tűnő vádaskodás indítékai Weyde Gizella kutatásainak köszönhetően tisztázhatóak: a vizsályt egy Pozsonyba áttelepült kőműves(legény) mesterré válása váltotta ki.

A kedélyeket ennyire felkavaró fiatalember, Walch Máté, pozsonyszentgyörgyi kőműves család sarja volt, nem tudni, mikor telepedett le Pozsonyban, és tisztázatlan az is, pontosan mikor és hol nyerte el a kőműves címet. 1757. április 19-én neve már szerepelt a pozsonyi Szent Márton-templom keresztelési anyakönyvében (lánya, Anna Katharina Walch keresztelésekor), ahol *Matthias Walch murarius(!)*ként jegyezték be.² Polgárjogot csak jóval később, 1764. február 27-én kapott, a jegyzőkönyv azonban – ahogy a nyolc évvel korábbi keresztelési anyakönyv is – már szintén „kőművesmesterként” említette, noha a pozsonyi céh csak egy évvel később, 1765. június 9-én, jegyezte be hivatalosan mesterként.³

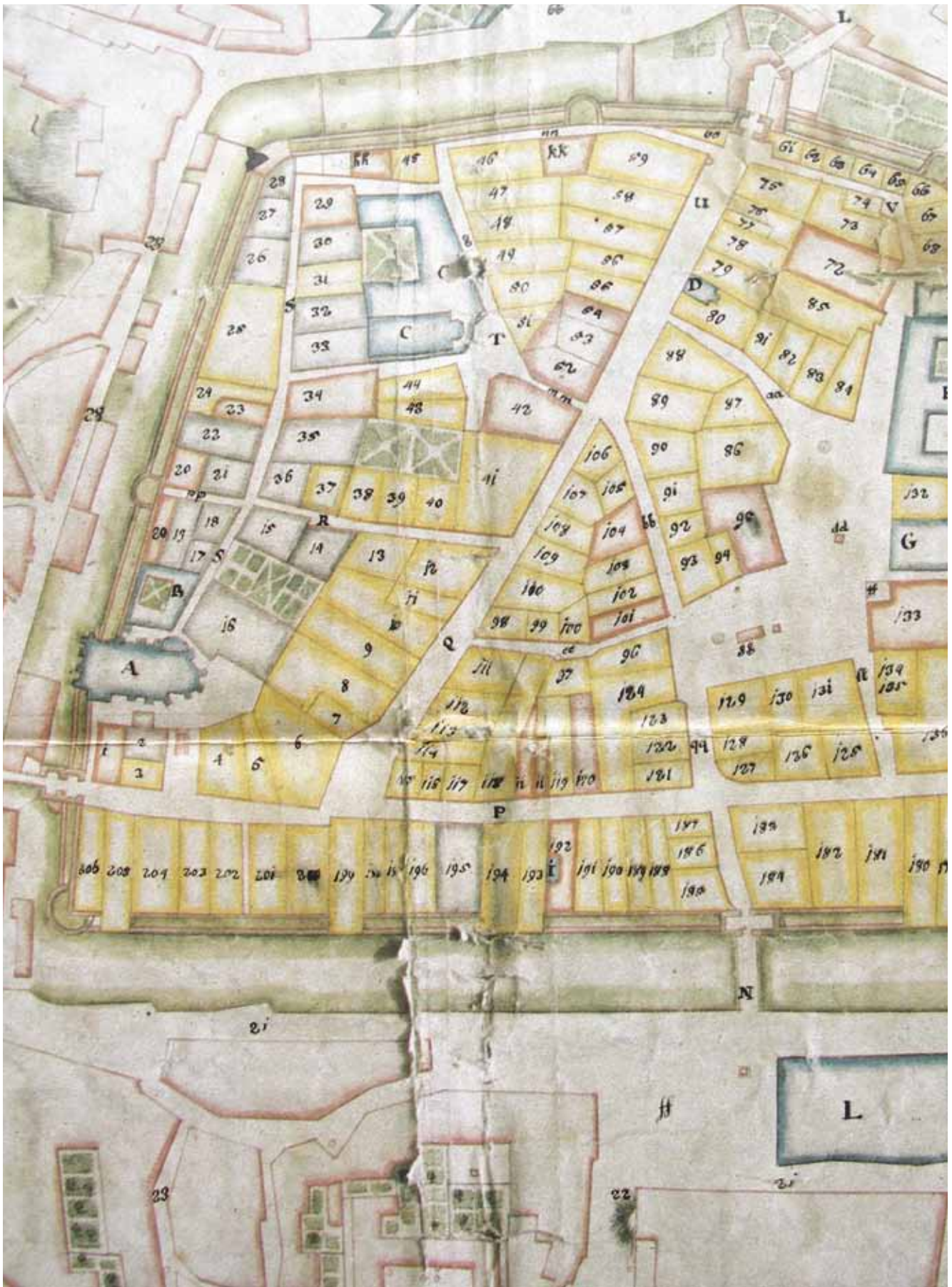
Felvételét a városi kőműves és kőfaragó céhbe Walch először 1763 folyamán kérhette – ezt azonban a pozsonyi céh kereken megtagadta. 1763. október 8-án már az udvari kamara járt közben a városi tanácsnál, hogy gondoskodják Walch felvételéről.⁴ 1763. október 31-én a városi magisztrátus jegyzőkönyvében valóban található adat arról, hogy utasították a céhet: Walch *Meisterstückjének* elkészítése után haladéktalanul ad-

ják meg neki a mester címet.⁵ A céh azonban valami módon továbbra is szabotálhatta Walch „vizsgáját”, mert november 29-én a városvezetésnek újabb rendeletet kellett hoznia, amelyben arra is kitértek, hogy a céhes mesterek adják át, és a további vegzálástól tartózkodva hagyják (éjjelre is!) Walchnál annak a szobának a kulcsát, ahol a vizsgadarabot el kell készítenie. Két hónappal később, 1764. január 18-án a tanács már egyenesen elzárással fenyegette a mestereket, ha tovább akadályozzák Walch munkáját. Erre azok a kitűzött vizsganapra egyszerűen elhagyták a várost. Február 3-án a városvezetők már azt írták elő nekik – szigorú büntetés terhe mellett –, hogy meg is kell tekinteniük Walch *Meisterstückjét*.

Az 1764. február 8-án a tanács elé idézett mesterek egy része (Leopold Toll, Ignaz Brunner/Prenner, Karl Simon) ekkor már hajlandónak bizonyult volna felvenni Walchot a céhbe, de mások (Franz Karl Römisch, Karl Lix, Anton Pelz, Johann Fidler) továbbra is ellenzték ezt; művét kivitelezhetetlennek minősítették, és elfogulatlan bécsi szakértők felkérését követelték döntőbírónak. Ez meg is történt: a február 23-i jelentés szerint Karl Braun és Andreas Fritsch mérnökök, továbbá két bécsi szakember (Matthias Gerl és Sebastian Kaltner) elismerték, hogy Walch vizsgadarabja, noha nem hibátlan, nem is elutasítandó, és mesternek minden további nélkül felvehető.

Ekkor íródott az a bizonyos levél, melyben a pozsonyiak – így már érthető – állításaikkal lényegében tapasztalatlansággal vádolták az egyik s túlkorossággal a másik bécsi szakértőt. Ezt már a városvezetés sem tűrhette. A tanúkihallgatások megtették hatásukat: a vizsály elült, így végül Walch Máté 1765. június 9-én hivatalosan is tagjává válhatott a pozsonyi kőműves céhnek.⁶

*

1. kép Michael Marquart Pozsony térképe (*Grund-Ris Der Königl. Freyen Stadt Presburg...*), 1765. Részlet. Az Erdődy-paloták telkei: a Ventúr utcai: 6-7. szám; a Hosszú utcai: 181-182. szám

Walch már 1766-tól rendszeresen szerepelt a városi tanács kiküldött szakértőjeként⁷ és kisebb-nagyobb megbízásokat is kapott. 1767-ben a városi magisztrátus megbízásából dolgozott a gabonaraktár épületén,⁸ majd egy évvel később terveket készített a Pozsony városi katonai kaszárnyához (*Hauptwache/Militärwache*), amely az 1767-es tűzvészben megsemmisült, és amelyet a főtéren akartak újjáépíteni – erre azonban végül nem került sor.⁹ 1768-ban *Viertelmeister*ként említették.¹⁰ Ugyanebből az évből fennmaradtak a bazini (Bösing, Pezinok) jezsuita rendház számára kiállított számlái is, de nem ismert, pontosan milyen munkákat végzett itt.¹¹ 1769-ben újra a városi magisztrátus szolgálatában találjuk: a városháza mellett dolgozott börtön és egy kápolna építésén.

1769-ben kapta első megbízásait magyar arisztokratáktól: Illésházy János az egykori „Az arany rózsához” fogadó épületének átépítését,¹² Erdődy Nepomuki János kamaraelnök nyári lakának átalakítását bízta rá,¹³ Grassalkovich Antal utasítására pedig terveket készített a *Bürgerspital* mellett a Bodnár utca át-töréséhez.¹⁴ 1770 és 1772 közt ismét Erdődy gróf szolgálatában állt: a Ventúr és az Úri utca (Ventúrska/Panská) sarkán álló három polgárház területén kialakított nagyszabású városi palota átépítését végezte számára.¹⁵

Közben 1771-es forrás tanúsítja, hogy Grassalkovich megbízásából Gödöllőre utazott, többek közt azért, hogy az újonnan építendő kis blumentali templomról tárgyaljon.¹⁶ 1771-ben kapott megbízást Esterházy

Imre pozsonyi palotájának építésére, bár ugyanezen a palotán más építőmesterek is dolgoztak, Walch részvételének mértéke nem tisztázott.¹⁷

1772-ben Klimó György püspök bízta meg a pozsonyi *Benefiziat Haus* és a hozzá tartozó Corpus Christi-kápolna átépítésével (Úri, később Hosszú utca, ma: Panská 11.).¹⁸ Az 1772. július 17-én felvett *Beschauprotokoll*hoz csatolt alaprajzot saját kezűleg szignálta. A 15–16. századi előzményekre visszavezethető épületet először 1627-ben Telegdy János építtette át jelentősen, amiről a bejárat felett elhelyezett, Krisztust két angyallal megjelenítő relief is tájékoztat. A kápolna akkor még az udvari traktusban volt, 18. századi átépítése során Walch Máté helyezte át az utcáfrontra. Munkája során az eredetileg földszintes épületre újabb szintet épített rá, és egységes, új homlokzatot alakított ki. 1772-ben a pozsonyi dóm kiadásjegyzékében is szerepelt Walch neve az András temetőben végzett munkájáért.¹⁹ Ugyanebben az évben ismét Erdődy János foglalkoztatta: a mester 300 forintot vett fel a galgóci kastélykápolna oratóriumában végzett munkájáért.²⁰

1773-ból újabb építkezésre van adatunk a Mihály és a Fehér utca (Michalská/Biela) sarkán álló egykori Katalin-udvar és a mellette álló kápolna épületegyüttesén, amely a 14. századtól hosszú ideig a ciszterciek, később a kapucinusok tulajdonában volt, akkoriban azonban már Tímár József gombkészítő és Franz Aluisetti dohányáru-készítő birtokolta. Ők egyrészt házuk homlokzatát szerették volna egységessé tenni,

2. kép Walch Máté: A pozsonyi Erdődy-palota Ventúr utcai homlokzata, 1770–1772 (a szerző felvétele, 2010)

3. kép A pozsonyi Erdődy-palota sarokrizalitja. Részlet (Szentesi Edit felvétele, 2009)

illetve – a lakóterület növelése érdekében – egy további szintet építtettek rá. Ahogy korábbi átalakítási feladatainál, itt is főleg a homlokzat egységesítésére, az utcai front átépítésére koncentrált Walch, egyébként meghagyta a már meglévő falakat.²¹

Más kisebb megbízások után 1774-ben kérték fel az evangélikus templom építésére, és nem sokkal később a kisméretű, szintén evangélikus német–szlovák templom tervezésére is.²² A nagy evangélikus templom építésével párhuzamosan további arisztokrata megbízásoknak is eleget tett: Csáky György előbb saját Hosszú utcai palotájának,²³ majd az ő költségén épülő, első városi kőszínháznak (*neues Comödien Haus*) építésére szerződtette (1774–1775).²⁴ A színházépület két részből állt, magából a színházból, illetve a vigadóteremből (*Redoute*). Nem egyszerre készültek el, utóbbi befejezésére már Csáky halála után került sor.

A pozsonyi Grassalkovich-palota átépítési tervét is Walch szignálta, s noha nem tudni pontosan, mikor került sor a palota bővítésére, a szakirodalom 1775 körülre teszi annak lehetséges dátumát.²⁵ (Korabinszky már nem említi a különálló kápolnát, tehát a palota átalakítására az 1780-as évek előtt került sor. Dávid Ferenc Mária Terézia 1775-ös látogatásához kötötte a munkálatokat.) 1776–1777-ben Walch a városi erődíté-

seken dolgozott, majd ezt követően 1777-ben megpályázta a königgrätzi (Hradec Králové) erődítés építkezések vezetését.²⁶ Ugyanebből az évből ismerjük – vélhetően épp a pályázathoz kapcsolódóan felvett – tulajdonjegyzékét, mely szerint Walch ekkor már módos embernek számíthatott: Pozsonyban két városi háza is volt, az egyik a József, a másik a Vonal utcában, illetve házrészrel rendelkezett a Duna utcában álló egyik épületben. Tulajdonként említettek egy gyümölcsöst, egy szántóföldet, egy majorságot, két szőlőt és egy saját kőfejtőt (*Steinbruch*).²⁷

Az 1780-as évektől kezdve Walch neve többé nem bukkant fel a forrásokban, talán elhagyta Pozsonyt, vagy meghalt, bár a halotti anyakönyvekben sem található nevét.²⁸ Az utolsó rá vonatkozó dokumentum szerint 1780-ban Úrnapján felvette segédnek a pozsonyi Johann Moravecet.²⁹

ERDŐDY-PALOTÁK POZSONYBAN

Az idő tájt, amikor Walch Máté letelepedett Pozsonyban, az Erdődy család már legalább öt házat birtokolt itt: Erdődy György országbíró halálakor (1759) mindenestre ennyit osztottak fel három fia közt.³⁰ A szá-

4. kép A pozsonyi Erdődy-palota. Az emeleti ablakok stukkódíszítményei a középizaliton (Szentesi Edit felvétele, 2009)

zad eleji kép még egészen mást mutatott: 1700 körül mindössze egyetlen, akkor még zálogként birtokolt ház volt családja tulajdonában.

A Draskovich-ház

Ezt a házat eredetileg id. Erdődy György országbíró (†1712) vette zálogba 1691. november 25-én Draskovich Páltól és Ádámtól, és nem sokkal ezután Thomas Ecker városi építésszel rendbe is hozatta.³¹ Ezt 1711-ben újabb, jelentős felújítási munkálatok követték: az idős Erdődy gróf minden bizonnyal jó állapotban kívánta hátrahagyni a házat, amelyet végrendeletében felesége, Jakusich Terézia özvegyi lakhelyének szánt.³² Az özvegy halála után a ház zálogjoga Erdődy György unokaöccseire háramlott, közülük Erdődy Gábor egri püspök vette birtokba – testvérei a saját részüket a püspök haláláig az ő rendelkezésére bocsátották.³³ Erdődy Gábor halálát követően bátyja, Erdődy György (az előző tulajdonos Erdődy György unokaöccse, †1759) váltotta magához, aki 1745-ben végül meg is vásárolta a Draskovich családtól.³⁴ 1760-ban, Erdődy György halála után középső fia, Erdődy Nepomuki János (†1789) örökölte.

A Széchenyi–Skultéty-ház

A közvetlenül a Draskovich-ház melletti épület hosszú időn át a Széchenyi család tulajdonában volt,³⁵ Erdődy Györgynek öt évvel a Draskovich-ház megvásárlása után, 1750-ben sikerült megszereznie. A Skultéty nevet Pálffy János vöröskői udvarbírója, Skultéty János után viseli, Széchenyi Ignác eredetileg ugyanis neki adta el az épületet 1749 novemberében.³⁶ A szerződésnek azonban Erdődy gróf a szomszédokat megillető elővásárlási jogra hivatkozva ellentmondott, és 1750. december 1-én kifizette a vételárat (9089 forintot) Skultétynek.³⁷

Halála után legkisebb fia, Erdődy Kristóf kapta örökül, aki négy évvel később elcserélte bátyjával – a szomszéd épület akkori tulajdonosával – annak egy nagyszombati házára.³⁸ 1764-re tehát mindkét épület Erdődy Nepomuki János tulajdonába ment át: ezért említhette Korabinszky is „*Erdődy János kamaraelnök két egymás melletti háza*”-ként.³⁹ 1805-ben még mindkét épületet Erdődy János fia, Erdődy József birtokolta, aki ekkor a házakat ismét felújíttatta.⁴⁰

Korabinszky leírása szerint a két ház a Hosszú (másképp Úri) utcában (Langengasse/Herrengasse) állt, méghozzá egész pontosan az általa Alsó-Úri utcá-

5. kép Pozsony, Erdődy-palota. Az udvar reneszánsz loggiája (a szerző felvétele, 2010)

nak nevezett útszakaszon, Esterházy Károly háza mellett. Az általam ismert levéltári források Korabinszky állításait megerősítik: legalábbis 1692 és 1805 közt az épületeket minden alkalommal *langengassei*, tehát Hosszú utcai házakként említették.⁴¹ Esterházy Károly közvetlen szomszédságát Erdődy György 1753 nyarán tett bejelentése támasztja alá: az országbíró ekkor az ellen tett panaszt, hogy Esterházy Károly építkezése, melynek során emelet-ráépítéssel magasztja újonnan vásárolt házának udvari traktusát, kárt tesz az ő házában.⁴²

Korabinszky *Alsó-Úri* utcának az *Úri* utca egyenes folytatásaként kiépült *Lórinckapu* utca (*Laurinská/Laurenzenthorgasse*) elejét tekintette, a *Lórinckapu* utcát pedig csak „*Pálffy János örököseinek házatól*” kifelé, tehát kb. a mostani *Laurinská* 12. számtól kezdve nevezte annak. Az 1765-ben megjelent, háztulajdonosokat is feltüntető *Marquart-térkép*en (1. kép) az Erdődy-házak Nr. 181. és 182. számmal szerepelnek,⁴³ körülbelül a jelenlegi *Laurinská* 2. számú ház helyén, ahol most modern, több házat magába foglaló épület áll.

Balassa–Löwenburg–Schröck-ház⁴⁴

A jelenleg is Erdődy-palotaként ismert, széles homlokzatú, reprezentatív palotaépület a *Ventúr* és az *Úri* utca sarkán (*Ventúrska/Panská*) (2. kép) eredetileg több kisebb ház összekapcsolásával jött létre, helyén a levéltári források alapján legalább négy ház megléte mutatható ki.⁴⁵ A legnagyobb, az Erdődy-levéltár forrásanyagában „*Balassa-házként*” megjelenő épület a szlovák kutatás szerint a 16. század végén – a 17. század első felében még négy kisebb, közös kapubejáróval és udvarral rendelkező lakásból állt, melyek előbb *Franz Kramper* és örökösei, majd a *Westeniczi* család tulajdonában voltak. 1652. december 11-én vásárolta meg őket *Balassa Imre* és felesége, *Lippay Borbála*.⁴⁶ A hűtlenségért elítélt *Balassa Imre* vagyonából adományozta I. József császár *Erdődy Kristóf Antal* koronaőr öt fiúgyermekének, akik a ház tulajdonjogát 1706. április 24-én 12 000 forintért örökjogon magukhoz váltották.⁴⁷ A családon belül még sokáig *Balassa-házként* emlegetett épület fokozatosan ment át az egyik fivér, (a *Draskovich-házat* is megvásárló)

Erdődy György tulajdonába, aki részben testvéreinek ajándékként, részben pénzért, részben pedig feltehetően örökségként jutott a teljes ház birtokába.⁴⁸

Erdődy György ezután – ahogy korábban a Draskovich-háznál is tette – igyekezett a szomszédos épületekben is tulajdonjogot szerezni magának. Első lépésben a Vödrici kapu irányában tudott terjeszkedni: 1715-ben 2500 forintért megvásárolta Johann Ferdinand Pfeffershofen (*Pfeffershoven*) báró özvegyétől az ún. *Löwenburg-házat*.⁴⁹ (A ház egy korábbi tulajdonosa, Johann Jakob Löwenburg után kapta a nevét.) Löwenburg grófnő, szül. Czobor Mária Regina 1693. október 20-án engedte át (adósságának fejében) pozsonyi háztulajdonát, egész pontosan két egymás melletti házát (*zwey Häuser beyeinander gegen dem wedrizer thor oder gassen*) Pfeffershofen bárónak és feleségének, Katharina Olympiának.⁵⁰ Ezt a két ingatlant szerezte meg utóbb Erdődy György Pfeffershofen özvegyétől. (A Balassa- és a két Löwenburg-épület a Marquart-térképen [1. kép] együttesen a 6-os számon van feltüntetve – ugyanakkor a forrásokban nincs nyoma annak, hogy már ekkor egybeépültek volna.)

A másik oldalon, a Ventúr utca mentén, a valaha volt pénzverde (*Altes Münzhaus*) határolta az épületet, mely – a szomszédos Balassa-házhoz hasonlóan – eredetileg egy kisebb udvar köré szervezett, az utcától egyetlen, közös kapubejáróval elválasztott lakások együtteséből állt.⁵¹ Itt 1730-ban nyílt (volna) lehetősége Erdődynek a vásárlásra, 1730. szeptember 2-án ugyanis az egyik házrész, (vö. Marquart-térkép 1765 [1. kép], Nr. 7.) az ún. *Schröck-ház* örököse, Friedrich Schröck kényszerült eladni házát, hogy ki tudja elégíteni hitelezőit. Ekkor rokonainak, Johann Christoph és Johann Wolfgang Schröcknek adta el az ingatlant,⁵² azonban Erdődy többszöri – ezúttal is a házsomszéd elővásárlási jogára hivatkozva benyújtott – tiltakozása végül célt ért, és ennek az épületnek a tulajdonjogához is hozzájutott: 1739-ben kárpótolta a korábbi vevőket a Schröck család szerződésében (1730) foglalt vételár (3600 forint és 6 aranydukát) kifizetésével.⁵³

Az egykori *Münzhaus* további részét is sikerült megszereznie pár évvel később, mikor 1743 áprilisában Jakob Edl nyeregkészítő-mester és felesége adták el (az Erdődy- és a Korlátkői-ház közt fekvő) Ventúr utcai házrészüket Harsányi Jánosnak és feleségének, Jakl Mária Annának. A szomszéd elővásárlási opciójával ebben az esetben is rendelkező Erdődy azzal a feltétellel volt hajlandó lemondani erről a jogáról, ha a háza mögötti boltozott kocsiszínből (*gewölbten Wagen Schupfen*) Harsányi hét-nyolc láb szélességű területet átenged neki.⁵⁴

*

Az ily módon tekintélyes alapterületűvé növelt telken tehát legalább három-négy kisebb-nagyobb ház foglalt helyet, közülük minden bizonnyal a középső egykori Balassa-ház volt a legjelentősebb. Nincs nyoma

6. kép Pozsony, Erdődy-palota. Gótikus ülőfülkék a jobb oldali ház kapualjában (a szerző felvétele, 2010)

7. kép Pozsony, Erdődy-palota. Középkori kőkeret a jobb oldali ház kapualjában (a szerző felvétele, 2010)

8. kép Pozsony, Erdődy-palota 1928 előtt. Archív fénykép

annak, hogy Erdődy György jelentősebb összeget fordított volna felújításukra, vagy törekedett volna a házak egybeépítésére.⁵⁵ Elsődleges célja a birtokszerzés volt. Az itt álló házakat („*Domus Balassiana Fiscalis cum Domibus aliis duabus vicinis a Dextris et Sinistris situatis*”) az általa alapított majorátus részeként örököltette tovább elsőszülött fiának, Antalnak.⁵⁶ Erdődy Antal végrendeletéből értesülhetünk róla, hogy a palotában gazdagon felszerelt oratóriumot alakított ki.⁵⁷ Más források azonban nem maradtak fenn itt folyó átalakítási munkákról, úgy tűnik tehát, jelentősebb építkezést ő sem folytatott.

9. kép Pozsony, Erdődy-palota. „Madaras szoba” az első emeleten. Részlet a kifestésből (a szerző felvétele, 2010)

Az utód nélkül elhunyt Erdődy Antaltól 1769-ben a majorátus jogán örökölte öccse, Nepomuki János. A városi jegyzőkönyvek alapján ekkor még egyértelműen három kis ház állt ezen a helyen, melyek kifejezetten rossz állapotúak voltak.⁵⁸ Erdődy János alig fél évvel később, 1770. január 24-én kötött szerződést Walch Mátéval a három korábbi polgárház egybeépítésére.⁵⁹

AZ ERDŐDY-PALOTA

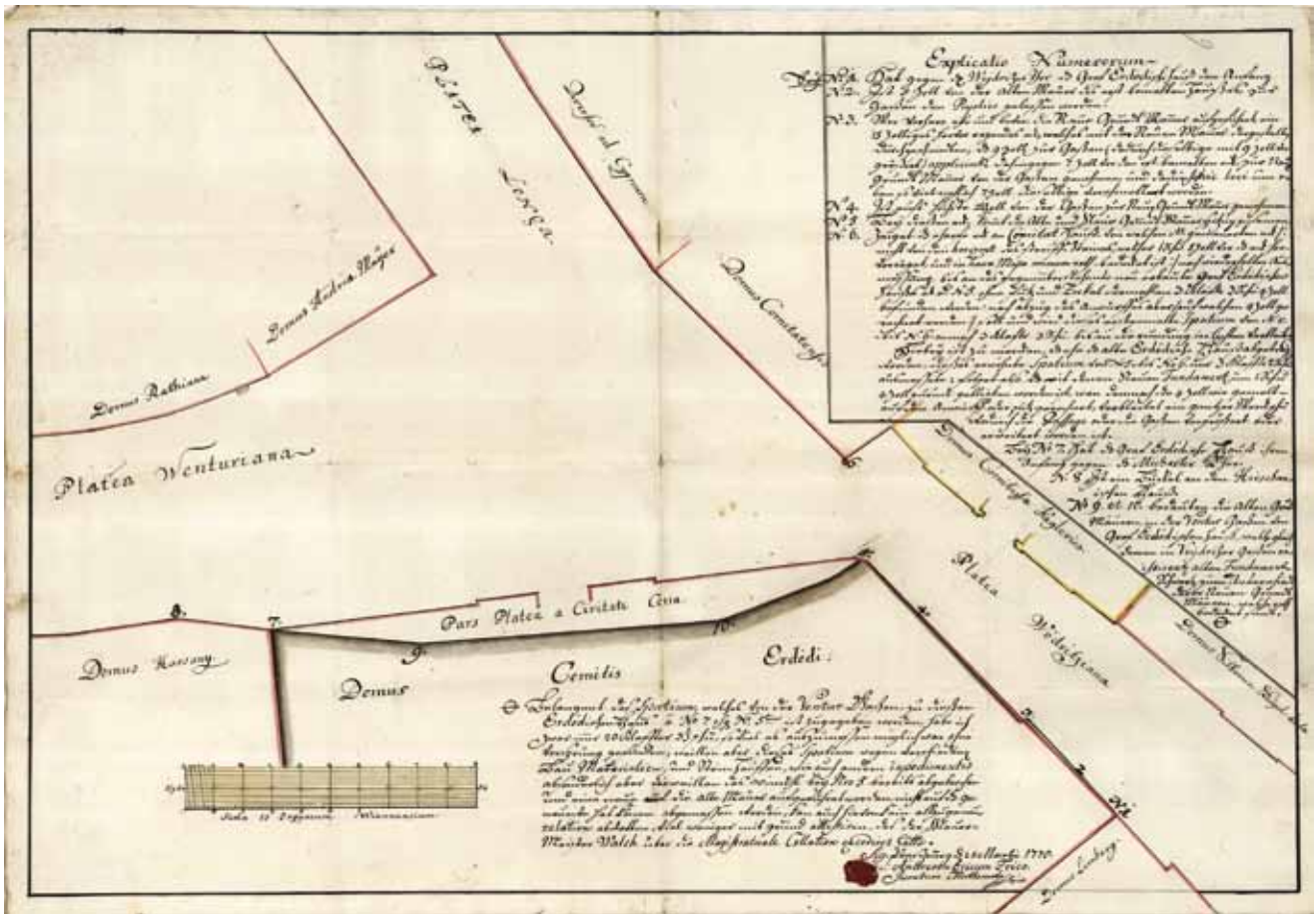
Ahogy Walch Máté életrajzi adataiból is látható, ez a valóban látványos, hatalmas méretű palota volt az építőmester első igazán reprezentatív feladata. A Ventúr utcai homlokzat két oldalsó és egy középrizalittal tagolt (2. kép), a rizalitok ablaktengeleite a két felső szinten átfutó óriáspilaszterek fogják közre. A vakolatában sávozással lábazatként jelzett földszint és az első emelet közt erőteljes osztópárkány húzódik, az első emeleti ablakok feltolt szemöldökei és mindkét emeleti szint ablakainak könyöklői alatti falfelületek, ahogyan a pilaszterfejezetek is, könnyed, rokokó stukkóornamentikával díszítettek (3–4. kép). Jellegzetes, Walch más épületein is feltűnő motívum az épület lekerekített sarokmegoldása.⁶⁰

10. kép Pozsony, Erdődy-palota. „Madaras szoba” az első emeleten. Részlet a kifestésből (a szerző felvétele, 2010)

11. kép Pozsony, Erdődy-palota. Főlépcsőház (Szentesi Edit felvétele, 2010)

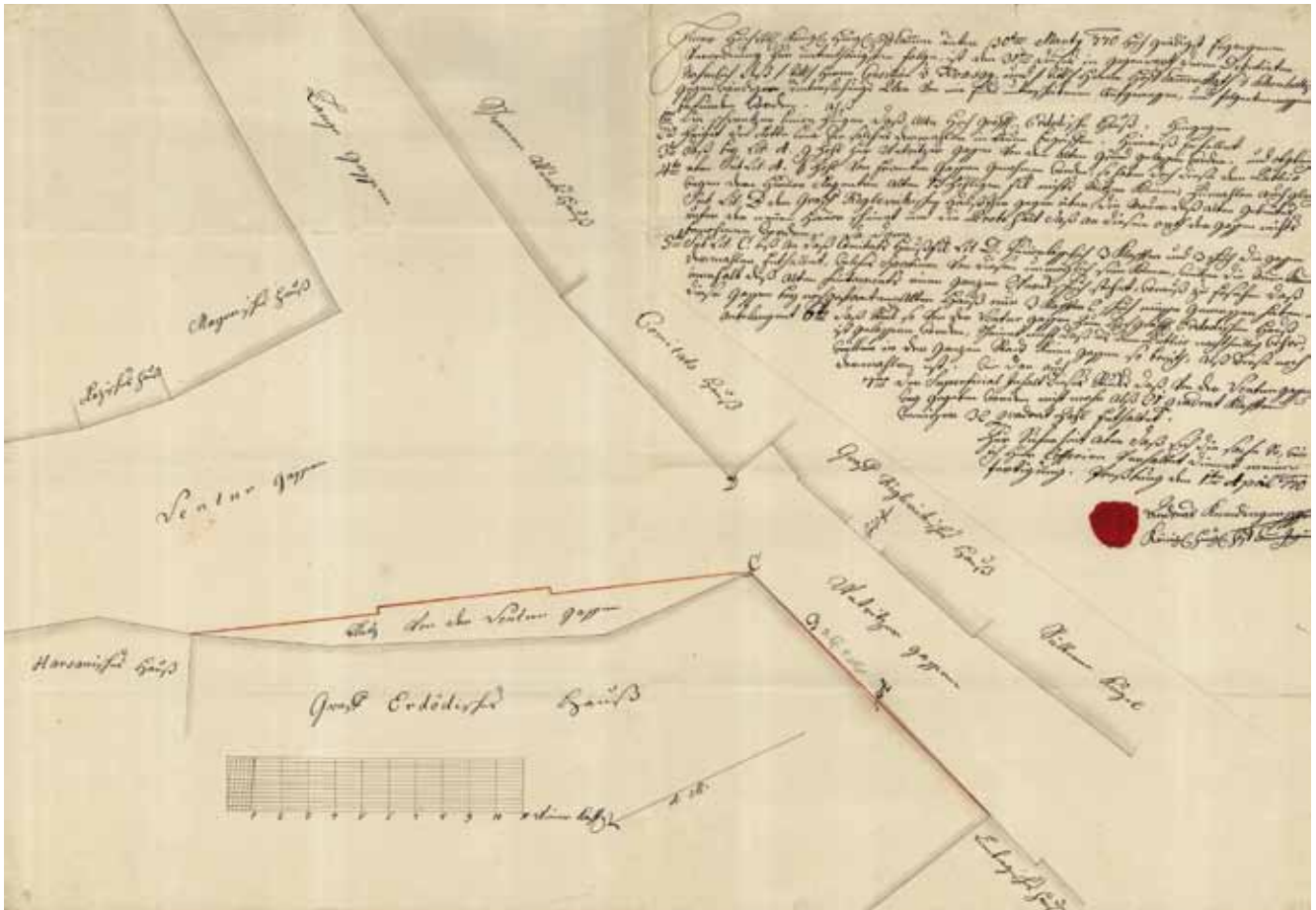
12. kép Andreas Erik Frics városi mérnök helyszínrajza az Erdődy-palota új homlokzatainak utcai beépítési vonalával, 1770 (MOL)

A homlokzat mögött azonban nagyrészt érintetlenek maradtak a korábbi házak főfalai, ami az épület alaprajzán is jól kivehető. Megőrződött a házak közti szintkülönbség is – például az egykori pénzverde magasabban fekvő szintje, melyre a palotán belül néhány lépcsőfok vezet fel. Az udvarban látható az egykori Balassa-ház reneszánsz loggiaja (5. kép), a pénzverde felé eső házrész kapualjában megmaradtak a gótikus ülőfülkék (6–7. kép). Magas manzárdteteje és az abban elhelyezett teljes harmadik emelet viszont 20. századi megoldás: az eredeti állapot archív fotón látható (8. kép).

A 18. századi munkálatokról egyrészt az építésszel kötött szerződés (lásd a Függelékben), másrészt a városi jegyzőkönyv adatai tájékoztatnak. Mivel Walch építési vállalkozóként a szerződésben kikötött 18 560 forintért a teljes átépítésért maga vállalt felelősséget – a kőfaragó, ács-, üveges-, lakatos- stb. munkáktól a keletkezett építési törmelék elszállításáig –, ebből az időszakból alig-alig ismertek adatok arról, kikkel dolgozott együtt. A ritka kivételek közé tartozik például Peter Mayer, aki 1770–1771-ben kőműves pallérként működött az építkezésen, Erdődy József (Erdődy János fia) kérésére ő igazolta ugyanis 1795-ben, milyen mértékű átalakításokat végeztek akkor a palotán.⁶¹ Kivétel Leopold Toll (Toll Lipót) kőfaragómester is, aki-

nek maradtak fenn számlái 1769–1770-ból, felirattal és évszámmal díszített kövek szállításáról.⁶² Talán a palota eredeti, Erdődy János korában készült kifestéséből maradt fenn az első emeletnek a 17. képen 27. számmal jelölt egyik szobájában feltárt, kínai madaras tapétát utánzó kifestés (9–10. kép).⁶³

Későbbi szerződés módosítással vállalta magára Walch a Ventúr utcai homlokzat kiegyenesítését, illetve a reprezentatív, két pillérre boltozott lépcsőház és kőlépcsője beépítését (11. kép). Az előbbiért további 2800 forintot (1770. február 3.), az utóbbiért 2900 forintot (1770. május 5.) kötött ki. A szerződésen gondosan vezetett kifizetésekből látszik: 1770 tavaszától október végéig, illetve 1771 márciusától novemberéig folytak a munkálatok, majd 1772 tavaszán kezdődtek újra, míg végül 1772 májusában sor került az utolsó (ebben a szerződésben foglalt) részlet kifizetésére is.⁶⁴ Az utcai homlokzat kiegyenesítésére azért volt szükség, mert az egybeépítendő házak homlokfalai eltérő szögben és különböző mértékben nyúltak be a Ventúr utcába, és kisebb léptékű, de hasonló probléma merült fel a ház Vödrici utcára néző oldalhomlokzatánál is. Az átalakításokról Walch szerződésén kívül közvetett források is tanúskodnak, mert az a tény, hogy a palota ennek következtében egyes útszakaszokon több helyet foglal majd el a közterületből, a városi ma-

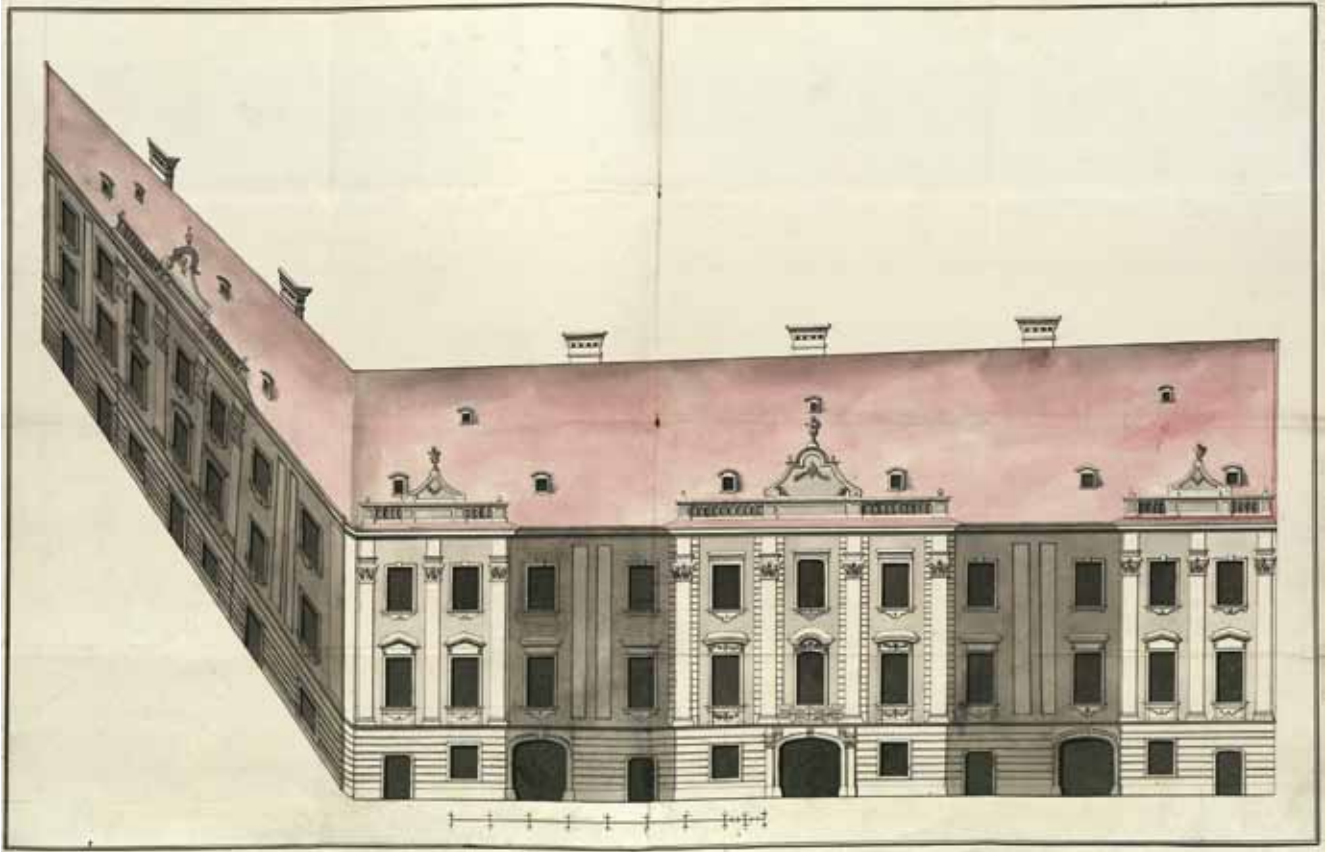
13. kép Andreas Kneidinger mérnök felmérési rajza az Erdődy-palota homlokzatának beépítési vonaláról, 1770. április 1. (MOL)

gisztrátus és a szomszédok, főleg a Vödrici utca túoldalán lakó háztulajdonos, özvegy Keglevich Józsefné (szül. Thavonath Terézia) rosszallását is kiváltotta.⁶⁵ A városvezetés végül úgy határozott, hogy Erdődy gróf a Ventúr utcából négyzetölenként 4 forintos áron megvásárolhatja az átalakításhoz szükséges területet.⁶⁶ Az özvegy azonban nem nyugodott bele a döntésbe, noha őt valójában nem is a Ventúr utcából elfoglalt terület, hanem a Vödrici utca felőli, jóval kisebb mértékű építkezés zavarta. Állítása szerint Erdődy „terjeszkedése” elveszi a házára eső fényt, és leszűkít egy olyan utcát, ahol például a királykoronázásokkor nagy tömeg szokott összegyűlni. Mikor panaszát a magisztrátus elutasította, a helytartósághoz fordult jogorvoslatért. Tiltakozásai hatására – már a megkezdett építkezés során – néhány nap különbséggel két helyszínrajz is készült: a város által kirendelt mérnök, Andreas Erik Frics rajza (12. kép) 1770. március 25-én, illetve a kamarai alkalmazásban álló Andreas Kneidinger mérnök felmérése 1770. április 1-én (13. kép). Frics mérnök helyszínrajza két példányban is fennmaradt, egy az Erdődy család levéltárában, egy pedig a Helytartótanács archívumában, utóbbihoz csatolták a palota utcai homlokzatainak rajzát is (14. kép).⁶⁷

Frics rajzán fekete vonallal jelölte a régi és pirossal az új falakat, ebből, illetve a hozzá fűzött részletes,

szöveges magyarázatból egyértelműen kiderül, hogy a Vödrici utcában történt átalakítás úgy egyenesítette ki az oldalhomlokzatot, hogy a közterületből nem hasított ki részeket. A 3-as számmal jelzett, az egykori Balassa-ház sarkát jelölő pont előtt a 2-es számmal jelölt, előreugró homlokfal elbontása, valamint a 4-es számmal jelölt falszakasz előreugratása mindössze 15–20 cm szélességű szakaszokat érintett, s az átalakítás eredményeképp a kérdéses utca területe valójában nemhogy csökkent, hanem néhány négyzetcentiméterrel növekedett. Ugyanezt erősítette meg Andreas Kneidinger kamarai mérnök néhány nappal későbbi mérése is. Megállapította, hogy Erdődy palotája a Vödrici utcában történt homlokzati kiegyenlítés során az A-val jelölt pontig elvesz ugyan 6 bécsi hüvelyknek (kb. 15–16 cm) megfelelő területet az utcából, ám az egy olyan útszakaszt érint, mely az A ponttal jelzett kiugró sarok miatt eddig sem volt használható, ráadásul ezt követően, a sarok túoldalán 9 hüvelyknyi (mintegy 23–24 cm) területet vissza is ad a „köznek”.

A másik kifogásolt pont, a Frics rajzán 5. és 6. jelzésű, Kneidingernél C és D betűkkel jelölt két házsarok, az Erdődy-palota Ventúr utcai sarka és a Megyeházának az Erdődy-palota felé eső, kiugró pontja közti távolság a mérnökök mérési eredményei szerint nem csökkent, hanem annak köszönhetően, hogy

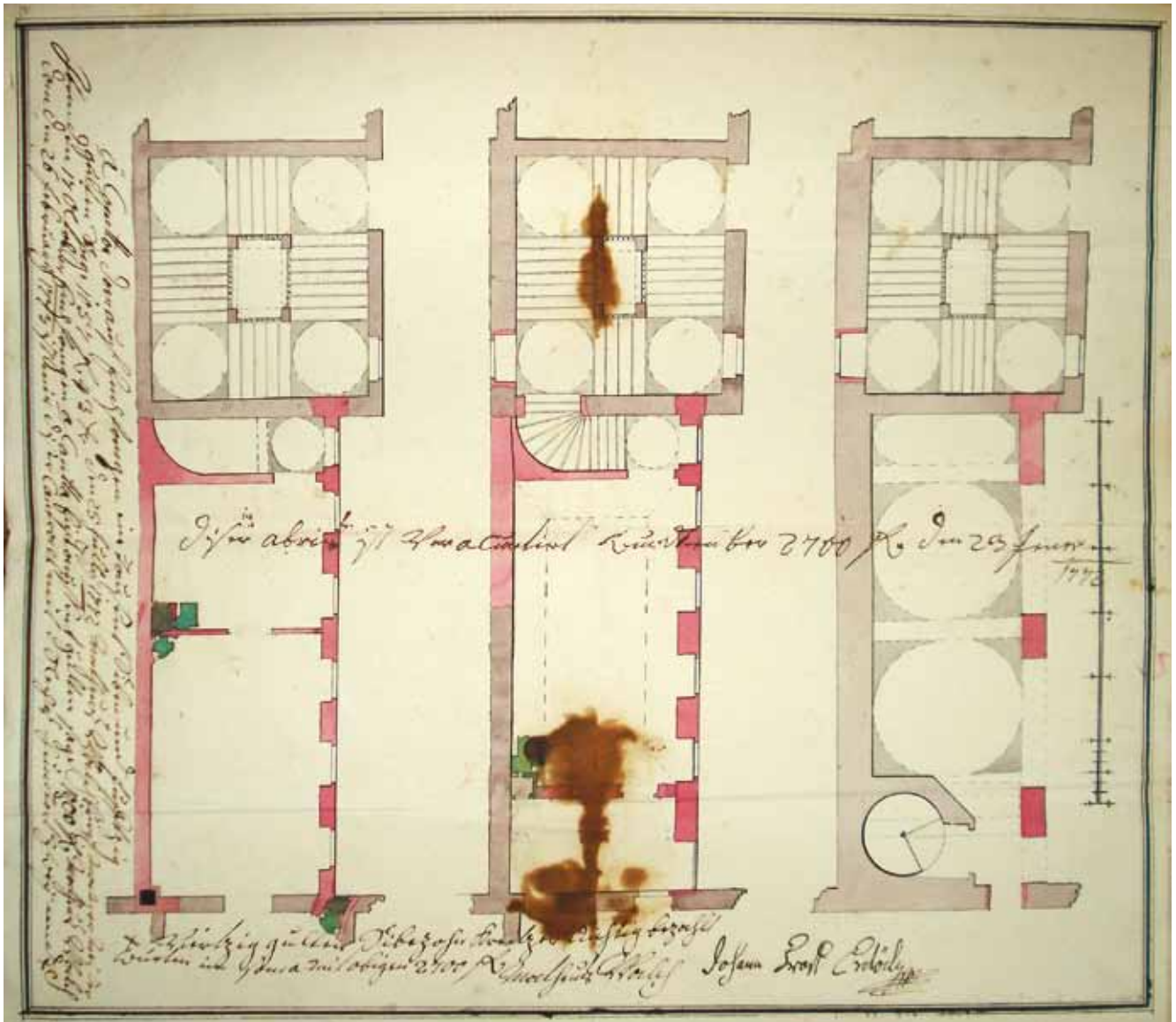
14. kép Az Erdődy-palota utcai homlokzatainak rajza, jelzetlen, dátátlan [1770] (MOL)

Walch lekerekítette az épület addig élesen kiemelkedő sarkát, éppenséggel nőtt. Kneidinger felmérési rajzának szöveges magyarázatában még azt is hozzátette, hogy amúgy az egész városban nem találni olyan széles utcát, mint amilyen a Ventúr utca. A helytartóság a városi magisztrátusával egybehangzó döntést hozhatott, mert a későbbiekben már nincs adat arra, hogy Thavonath bárónó újabb kifogásokat emelt volna Erdődy építkezése ellen.

Egy későbbi átalakításról is tudunk, amely még az építető Erdődy János életében zajlott: a terváltozás ezúttal a lépcső mögötti udvari épületszárnyat érintette. A munkálatokat ismét Walch Máté vezette, 1772. január 23-án jóváhagyott tervrajzát a bécsi Erdődy-levéltár őrizte meg (15. kép).⁶⁸ Az átalakításért Walch összesen 2700 forintot kapott, a szerződésben foglalt összeg utolsó részlete 1773. február 23-án került kifizetésre. Az ekkor átalakított szárny első emeletén egy feltűnően nagyméretű, egybefüggő tér kapott helyet. Funkciója egyelőre tisztázatlan. A palota egyes helyiségeinek felhasználásáról ugyanis csak jóval későbbi időszakból van adatunk. Az épület 1824-ben, Erdődy József halála után készült összeírása a Walch tervrajzán még egybenyitott, nagyméretű teret már több kisebb helyiségre osztva említette. (ld. Függelék 2, és 17. kép: 50–54. sz. helyiségek) A 19. század elején a palota ezen részében konyha (50. sz.), mellékhelyiség (51. sz.), cselédszobák (52–53. sz.) és folyosó (54. sz.)

kapott helyet. Feltűnő azonban, hogy a leírás a konyhát és a cselédszobákat is stukkódíszesként említette, ami talán utalhat arra, hogy az itt kialakított helyiség(ek)nek eredetileg valamivel előkelőbb szerepet szántak. Méreténél fogva még az is felmerülhetne, hogy Erdődy János esetleg itt alakította ki híres magánínházát.

Erdődy János operatársulatának működését a neves színháztörténész Staud Géza (és közlése nyomán sokan mások) az Úri utcai Erdődy-palotába (tehát az egykori Draskovich-, illetve Széchényi–Skultéty-ház valamelyikébe) helyezte. Sajátos forrásadottságai miatt azonban vélhetően nem is volt tudomásuk a másik Erdődy János tulajdonát képező palotáról, így más helyszín a színházzal kapcsolatban fel sem merülhetett. Staud hivatkozott forrása, Korabinszky János Mátyás 18. századi leírása egyébként csupán annyit árult el az Úri utcai épületekről, hogy itt állt „Erdődy János kamaraelnök két háza” – az operatársulatról nem tett (megjelenési dátuma miatt nem is tehetett) említést.⁷² Csakhogy 1769-ben, bátyja halálát követően – mint láthattuk – egy másik, a Ventúr utcai Erdődy-palota is Erdődy János birtokába került, sőt, 1770–1772 között Walch Máté közreműködésével nagyszabású építkezést is folytatott ott. Korabinszky mégsem az ő, hanem „Erdődy György örököseinek” tulajdonaként említette ezt. (Jogi szempontból amúgy helyesen, a házak ugyanis az Erdődy György által alapított Erdődy-

15. kép Walch Máté: Tervrajz udvari épületszárny átépítéséhez, 1772 (ÖStA, HHStA, FAE)

hitbizomány részét képezték, a tulajdonjogra nézve tehát nem az aktuális birtokos kiléte, hanem a hitbizomány-alapító személye volt a meghatározó.)⁷³ Ennek következtében a sarokház nem Erdődy János, hanem apja, Erdődy György palotájaként került be a köztudatba (előfordul, hogy emiatt építettként is őt említik), és meg sem kísérelték kapcsolatba hozni az Erdődy-színházzal.

Más kérdés, hogy néhány további körülmény figyelembe vételével magam is azt tartom valószínűnek, hogy az Erdődy-színháznak az Úri utcai palota adott otthont. Az Erdődy-magánoperaként számon tartott társulat 1785-ben kezdte meg működését.⁶⁹ Nem valószínű, hogy a színház funkcióját ellátó épület vagy házrész kialakítása ennél sokkal hamarabb történt volna. Petr Fidler kutatásainak eredményeképp ismerünk is olyan számlát, mely 1785 körül zajló, színház kialakítását célzó átalakításra utal: Ignaz Mahr ácsmester 1785-ben legalábbis az „új”

színházépületben végzett munkájáért vett fel Erdődytól 16 forint 42 krajcárt.⁷⁰ Annak viszont, hogy Erdődy már az 1770-es években magánszínház alapítását tervezte volna, a forrásokban nincs nyoma, sőt, 1774-ben nagy összeggel, 1500 forinttal járult hozzá a Csáky György által alapított (és Walch Mátéval kivitelezetett) pozsonyi városi színház építéséhez.⁷¹ A Ventúr utcai palota nagyméretű terme tehát aligha készülhetett színházi funkcióra.

Az Erdődy-opera lokalizálásához támpontot jelenthet Heppner Antal megjegyzése, aki szerint a társulat abban az Erdődy-palotában működött, amely műve írásakor (azaz 1910 körül) Batka János (1845–1917) levéltáros tulajdonában volt.⁷⁴ A kiváló zenekritikus és művészetpártoló levéltáros lakhelyeként Štefan Holčík a Mihály-kaputól jobbra eső kis házat tartja számon, amely azonban tudomásom szerint soha nem volt az Erdődy család tulajdonában.⁷⁵ Jómagam Batka kiterjedt levelezéséből egy másik laccímre

következtetek: a kérdéses időszakban legalábbis küldtek leveleket számára a Lőrincapu utca (Laurinská) 4. számú házba.⁷⁶ Ez a „lakcím” pedig feltűnően egybeesik az egykori Széchényi–Skultéty-ház feltételezett elhelyezkedésével, és messzemenően alátámasztja Heppner (illetve közvetve Batka) állítását. Legalábbis annyiban, hogy Batka János – úgy tűnik – tényleg egy valaha volt Erdődy-házban lakott.

Ráadásul a Ventúr utcai Erdődy-palota használatáról más forrásból, bérleti szerződésekből is vannak adataink, és ezek szintén ellentmondanak annak, hogy az épületben színház működött volna. A földszinti részekben például – úgy tűnik –kávéház üzemelt. 1775-ben Franz Krimmer kávést vette bérbébe az ott található biliárdszobát, az ún. „játékszobát” (Spiel-Zimmer) és egy további helyiséget, illetve a földszinti konyhát, hozzá tartozó kamrát és faraktárt, a konyha alatti hátsó pincét és az első emeleti, legszélső, utcára néző szobát. Mindezt 310 forintot fizetett évente, féléves bontásban.⁷⁷ A palota sarokrésze évtizedeken át kávéház maradt, így említette az az 1795-ben kelt irat is, amely már a palota következő tulajdonosának, Erdődy Józsefnek a megbízásából végzett tető-felújítási munkálatokról tájékoztat,⁷⁸ és így szerepelt még az Erdődy József halála után felvett épületinventáriumban is (Függelék 2.).

1785-től (tehát épp az Erdődy-színház működésének időpontjától) a palota nagyobb része bérlakásokká alakult. Komorszky Nepomuki János orvos a palota első emeletén vett ki öt utcai és három udvari szobát, hozzá tartozó konyhával, padlás- és pincerészsel (évente 200 rajnai forintért).⁷⁹ A második emeleten pedig a már a földszintet is bérlő Franz Krimmer kávést bérelt hat utcai, egy „gangra néző” és két udvari szobát; egy konyhát és sütödét, megfelelő padlás- és pincerészt, miközben korábbi bérletét is fenntartotta.⁸⁰ 1788-ban Krimmer meghosszabbította a második emelet bérleti idejét újabb hat évvel, illetve a már 1775 óta bérelt földszinti helyiségek (biliárdszoba, játékszoba stb.) és egy első emeleti szoba bérletét is, melyekért összesen 450 guldent fizetett évente, két részletben.⁸¹

Ha a palotának ezzel egyidejűleg nem volt más bérlője, az építető grófi család lakosztálya az első emelet fennmaradó hat szobájában lehetett, illetve a második emeleten is a rendelkezésükre állt öt további szoba. Több forrás is említi a gróf pozsonyi palotájában őrzött nagy könyvtárát, ásványgyűjteményét és

az Erdődy-hitbizomány Erdődy János haláláig itt őrzött kincstárát.⁸² A levéltári források szerint a majorátus látványos, aranyozott ezüstedényei az *Archiv*ban, a használati ezüstedények pedig a *Silbergewölben* voltak elhelyezve.⁸³ A palota 1824-ben felvett inventáriuma a *Silberkammert* még jelezte: ez a földszinten, a ház középső kapujától balra fekvő helyiség volt (ld. **16. kép**, 19. számú helyiség), az *Archiv*ról – melynek funkciója megszűnt, amikor a hitbizományi kincstárát Erdődy József majorátussága idején Pozsonyból Galgócra szállították – a 19. századi leltár már nem tett említést. Véleményem szerint nem elképzelhetetlen, hogy az Erdődy grófok gazdag pohárszékének egykor éppen az udvari szárny említett stukkódíszes, boltozott tere adott helyet. Mindezek mellé azonban nehéz még színpad és nézőtér befogadására is alkalmas, ugyanakkor a meghívott főúri vendégek számára kellőképpen reprezentatív kialakítású teret feltételezni. Az Erdődy-szintársulat tehát valószínűleg nem ebben az épületben működött.

*

Városi palotája és két városi háza mellett Erdődy János Pozsony városfalain kívül, a Kálvária-hegy felé vezető út (Merzlgasse) mentén is vásárolt egy további házat a hozzá tartozó nagy kerttel. Reprezentációs igényeinek leginkább ez az épület felelt meg: itt fogadta magas rangú vendégeit is. A források szerint Franz Anton Maulbertsch és Josef Winterhalder dolgozott freskódíszén; teraszos, vízlépcsős kialakítású kertje helyi nevezetességnek számított. Mára sajnos semmi nem maradt belőle.⁸⁴

Az Erdődy családnak a 18. század első felében történt házvásárlásai, majd ezt követő építkezései jól mutatják a magyar arisztokrácia pozsonyi orientációját: míg 1700 körül még egyetlen saját tulajdonú házuk sem volt a városban, Erdődy György országbíró az 1750-es években már öt különböző ingatlannal rendelkezett.⁸⁵ A család rangjához méltó pozsonyi berendezkedésre azonban csak fia, Erdődy János kamaraelnök idején került sor: ő emeltetett reprezentatív palotát a Ventúr utcában a korábbi városi házak helyén, pompás nyári lakkal egészítette ki a korábbi ingatlanvagyonát, s működtetett családját és arisztokrata vendégei számára állandó társulattal rendelkező, saját fenntartású magánszínházat.⁸⁶

FÜGGELÉK

1. *Erdődy János gróf szerződése Walch Máté kőműves mesterral* ŐStA, HHStA, FAE, Lad. 38. Fasc. 3. Nr. 7.

Contract

Anheuth zu Ende gesetzten dato ist zwischen Ihro Excellenz, den Hoch und Wohl gebohrnen Herrn Grafen Johann

von Erdődy p.p. dann dem Bürgerlichen Maurer Meister Matthaе Walch, folgender Contract beschloßen worden, als:

Erstens: Verobligiret sich bemelter Maurer Meister, die anjetzo drey neben einander stehende Erdödische Häuser in der Ventur Gassen lauth angezeugten Abriß, in eine gleiche Communication zusammen zu bauen.

Zweytens: Verspricht derselbe, und wird schuldig seyn, alle darzu gehörige Materialien, als Ziegln, Kalch, Sandt, Stein und Schließ Eisen, wie auch allen benötigten Werckzeug, und Krstholtz sam(m)t darzu erforderlichen fuhren und aller Maurer und taglehner Hand Arbeit von seinen Speesen zu bezahlen. Wie auch in gleichen

Drittens: Über das ganze Gebeu bemelten 3 Häusern ein ganz neues Dach u(nd) zwar zu diesen Dach das benötigte Holtz von Szereder, zu denen Toppelboden aber von Oberländer Holtz zunem(m)en, und zu machen, sam(m)t allen Schindeln, u(nd) Latten, wie auch Nägeln u(nd) Zim(m)ermanns Arbeit, gleichfals von seinen eigenen Speesen zu verschaffen.

Viertens: Die annoch benötigte Tischler Arbeit so wohl von Thoren, u(nd) in denen Herrschaffts Zim(m)ern durchaus topplten Thüren, als fenstern, wie auch fußböden, alles von weichen Holtz, und zusamgeleimten Taffeln, die Thüren aber, und fenster Stöck schön auf Eichenfarb angestrichen, mit seinen Unkosten zuverschaffen. Wie auch die in den 4. Zim(m)ern sam(m)t Cabinet in den obern Stock sich befindliche Parguet Taffeln, und Lambrien in den untern Stock in eben dieselbe Zimmern u(nd) Cabinet zu versetzen, und wann auch etwas davon abgänglich wäre, dieses zu ergäntzn schuldig seyn wird.

Fünftens: In gleichen die darzu erforderliche Schloßer Arbeit auf die Arth, wie es anjetzo in den mittlern Haus stehet, durchaus zu machen, und zu bezahlen.

Sechstens. Nicht minder die Glaser, und Anstreicher Arbeit mit seinen eigenen Unkosten zu bestreiten. Wie auch

Siebtens: die Haffner Arbeit in die Herrschaffts Zimmer, nem(m)lich in jeden Stock Nr. 13 mit weisen Stück Offen und Offenblatten mit meßingenen füßen, und faßung, die übrigen mit grünen Stück Offen, und gemaurten füßen zu versetzen. Item in alle herrschafftliche Zimmer so viel, als weise Offen sind, so viel Nitschen von Maurer Arbeit (Worunter vünfe so Ihme bewußt auf seine Unkosten marmoliret werden) machen zu lassen.

Achtens: Item: die Steinmötz Arbeit was immer Lauth des Abriß nöthig seyn wird, zu verschaffen und so wohl wie auch auf der Gassen zu der facsada die Stockator arbeit zu bezahlen: die Altana aber mit eisernen Gattern zierlich zu versehen.

In summa: verbindet, u(nd) verobligiret sich offft erwen-ter Maurer Meister alle vorspecificirte Puncten genau zu beobachten, und darinn bemelte Arbeit (in fall, daß auch in gegenwärtigen Contract etwas zu specificiren vergessen worden wäre) gut, authentisch und ohne Ausstellung und das zwar wie öffters gemeldet, durchaus mit eigenen Materialien, u(nd) Unkosten zu bestreiten und bis Micháli laufendes Jahrs hiezustellen.

Hingegen versprechen Ihre Excellenz Hochgedachter Herr Graf offterwenten Maurer Meister vor besagte ganze Arbeit, Materialien, u(nd) Unkosten, nachdeme seine Arbeit gut, und ohne Ausstellung befunden werde, Achtzeh-ten Tausend Vünf Hundert Sechzig Gulden Reinisch, sage 18560 fl richtig auszahlen zu lassen: Hienebst überlassen auch S(eine)r Excellenz alle 3 Häusern, wie sie anjetzo stehen dem Maurer Meister, damit er alle diejenige Materialien so im Gebeu sind, die Eisernen Thüren, u(nd) Fenster Laden in dem gewesten Archiv Gewöhrkammer, u(nd) Silber-Gewölb ausgenom(m)en, nach seinem Gebrauch und Gutachten anwenden darfe. Preßburg den 24ten Jenner 1770.

Johann Graf v(on) Erdódy
Matheus Walch bürg. Maurer Meister
[a hátoldalón:]

denselbigen Tött und habe ich auf den Contráct Sechs Tausent gulden empfangen sage Reinisch 6000 fl - Matheus Walch bürg. Maurer Meister

Supplement:

Indeme die Häuser voran ein(en) Bruch hineinwärts haben, verobligiret sich abermall der Maurer Meister, eine durchaus gerade Linie zu ziehen, folgsam(m)en so viel als der Bruch austraget, mit der Maur heraus zurücken. Item auf der Seiten gegen Wedretzer thor ein Frontispitz auf zu setzen: Vor welche Veränderung Ihme S(eine)r Excellenz Herr Graf über die vorhin, und oben stipulirte Summa Zwey tausend acht hundert gulden sage 2800 fl zu geleet haben. Sig. Preßburg den 3ten Febr. 1770.

Johann Graf v(on) Erdódy
Matheus Walch bürg. Maurer Meister

Item: verobligiret sich oben erwen-ter Maurer Meister lauth den lezt eingegebenen Obriß, die haubt Stiegen im großen Hauß, von fundament auß, bis zum Boden hinauf von gutten Stein aufzubauen, und mit allen eigenen Zugehör, und Werck Leuthen nebst zwey Pfeyller von Stein und fasonirten eißernen Gattern zu versehen, wie auch an statt denen vorigen gemaurten Gäng, zwey andere höltzerne ebenfals mit eißernen Gattern, und Trag-Stützen herzustellen. Vor welche Arbeit versprechen Ihme S(eine)r Excellenz abermall Zwey tausend Neunhundert Gulden sage 2900 fl zu bezahlen. Preßburg den 5ten May 1770.

Johann Graf v(on) Erdódy
Matheus Walch bürg. Maurer Meister

Item 1770 den 15 Junius aber mahl empfangen Vier Tausent gulden sage 4000 fl - Matheus Walch

A(nno) 1770 den 31 octob(er) empfangen ich zwey Tausen gulden sage 2000 fl - Matheus Walch

Anno 1771 den 22 Mártzy habe aber mahl auf disen Contráct empfangen fünff Tausent gulden sage 5000 fl - Matheus Walch

Anno 1771 den 31 Jully habe aber mahl auf disen Contráct empfangen zwey Tausent gulden sage 2000 fl Matheus Walch

Den 13 Nofember(sic!) A(nno) 1771 habe abermahl auf disen Contráct empfangen Vier Tausent zwey hundert Sechzig gulden sage 4260 fl - Matheus Walch

Item den 23 Mey 1772 habe auf disen Contract die lezte Tausent gulden empfangen sage 1000 fl folgsam ist diser Contract mit der gantzen Sum(m)a fellig und richtig bezahlt wurden hiemit bekene Prespurg Tatto wie oben Matheus Walch bürg. Maurer Meister

2. *A pozsonyi Erdódy-palota összeírása az Erdódy József halála után készített inventáriumban, kelt: 1824. szeptember 27-én. Wien, ÖStA, HHStA, Familienarchiv Pálffy, Kt. 66: Inventarien der Schlösser Erdóháza und Vittencz, 1789–1824; Nr. 6.: „Jokeő Inventar 1824” felirattal, 90–124. oldal.*

Az összeírásban a bérbe nem adott helyiségek berendezési tárgyait németül sorolták föl helyiségenként. Ezeket a listákat elhagytuk, mert az inventárium felvételekor a palotát az Erdódy-család már nem használta. Értékeiket ekkorra már elszállították. Ugyanezért szintén elhagytuk a 85. számmal megjelölt helyiség berendezésének felsorolása után következő „Sub cura Inspectoris sequentia existunt” című, porcelánokról, edényekről, étkészletekről, ágyneműről és egyéb háztartási textilekről felvett listát.

In ipsa Libera Regiaque Civitate Poseniensi, signanter platea Ventur gasse, inter vicinitates a parte superiori Domus Altes Münzhaus dictae, ab inferiori Joannis Fait Pistoris, situata, ad duas Contignationes aedificata, tribus introitibus portis, ac totidem seorsivis areis provisiva. Domus haec angularis, cujus frontispicium in duabus plateis exstructum, ad Majoratum I. Familiae Comitum Erdődy pertinet, et sequentes Comoditates, mobilibus infra notatis instructas complectitur.

Introitus per portam principalem [1] in medio aedificii exstructam, ad duas partes aperibilem labore arcularii, ex ligno quercino factam, aeneis manubriis, solida sera, ac reliquis omnibus ferramentis serarii provisam, ad fornium Atrium [2] et ipsam Aulam [3], in qua a dextris unum cellarium [4] muratum et fornium, porta ferrea provisum, huic Cellario vicina duo stabula [5–6] pro 10 Equis deservientia, in quibus quatuor fenestrae omnibus necessariis munitae duae ord. portae ferramentis serarii provisae, pavimentum fornium, denique omnis necessaria pro Equis instructio, quibus contiguus S. v. Secessus [7] una porta ord. et pavimento fornium provisus. E regione Domus Januae duo Currulia [8–9], in quibus duae Januae ord. ad duas partes aperibiles pavimentum fornium, ac in sinistro latere eorundem unum Cellarium Muratum [10], porta duplicata vulgo *Fall-Thür* provisum. His contigui gradus [11] ad primum Tractum ducentes. In vicinia hujus ascensus, unum stabulum fornium [12], porta ord. provisum, pro 5 Equis deserviens, interne omnibus necessariis instructum. Huic stabulo contiguum Currule [13] fornium, porta ord. ad duas partes aperibili provisum, penes quod una fornita, porta ordinaria provisiva Camera [14], pro deponendis lignis focalibus destinata, tandem est fons [15] vulgo *Pumpenbrun* exstructus, cui iterum Currule [16] fornium, porta ad duas partes aperibili provisum adjacet. Ipa Aula [3] et Atrium [2] lapidibus expositum.

A sinistra parte Atrii [2] introitus per portam solidam sera et ferramentis necessariis provisam ad Cameram fornitam [17], strato asseraceo provisam, ex hinc a dextris ingressus ad Cameram secundam [18], in qua una porta solida, sera munita, et necessariis ferramentis provisiva, una fenestra fortibus cratibus instructa, stratum ex ustis tegulis factum, pavimentum fornium, a sinistris primae descriptae Camerae introitus ad Cubile sic dictum *Silber kammer* [19] in quo una porta sera et necessariis ferramentis munita, duae fenestrae densis cratibus, listis vitris et labore serarii instructae, non minus valvae ferreae stratum asseraceum, pavementum fornium, denique sequentia mobilia: [...].

In dextro latere ejusdem Atrii Cubiculum Inspectoris localis, sic dictum *Portier Zimmer* [20], in quo una porta labore Arcularii confecta, omnibus necessariis ferramentis serarii munita, una fenestra Cratibus, listis, vitris et labore serarii instructa, una viridis ordinaria fornax, pavimentum fornium, stratum ex asseribus abietinis factum. Cubile isthoc nullis mobilibus instructum, cui vicinus ascensus [21] ad tractum primum ducens, in ejusdem inferiori parte, una exigua tenebrosa, nulla fenestra, et nullo strato provisiva, saltem pavimento fornita, et una porta labore arcularii et ferramentis necessariis instructa Camerula. [22] Penes descriptam Camerulam gradus lapidei ascensum praebentes, ex Cratibus ferreis exstructa latera a parte dextra, a parte vero sinistra duas fenestras, absque Cratibus, vitris tamen listis et labore serarii provisivas, habentes, per quos ad tractum primum deveniendo, introitus ad cubile primum sic dictum *Vorzimmer* [23] per portam ad duas partes aperibilem, labore Arcu-

larii factam, incoloratam, Manubris aeneis, ac aliis necessariis ferramentis munitam, in quo una magna fenestra absque Cratibus, listis tamen ac vitris et necessario labore serarii munita, una fornax viridis, secunda porta ord. incolorata, labore Arcularii confecta, et necessariis ferramentis munita, ad Ambitum exitum praebens, pavimentum Stukatora, et stratum ex asseribus abietinis confectum, denique sequentia Mobilia. [...].

In Cubiculo [24] Domui *Altes Münzhaus* contiguo duae magnae fenestrae duplicatae, listis incoloratis, vitris et necessario labore serarii instructae, una fornax alba rotunda vulgo *Stuck Ofen*, una porta ad duas partes aperibilis, labore arcularii confecta, albo colore picta et inaurata, manubriis aeneis, ita omni necessario labore serarii munita, stratum politum, pavimentum Stukatora, in parietibus Tapetae viridi colore pictae, denique Mobilia sequentia: [...].

In cubili secundo [25] *das kleine Cabinet* dicto, una magna duplicata fenestra listis incoloratis, vitris et aliis necessariis requisitis instructae, una fornax alba rotunda, vulgo *Stuck Ofen*, cum lineis inauratis, una porta ad duas partes aperibilis, labore arcularii confecta, albo colore illinita, lineis inauratis demundata, manubriis aeneis et omni alio labore serarii munita, stratum politum, pavimentum Stukatora, parietes Tapetis coloribus exornatis demundati, harum circumferentiae albo colore et inauratione obductae, denique (ue) Mobilia sequentia [...].

In Cubili tertio [26] in serie sequenti *das Sitz-Zimmer* dicto duae magnae duplicatae fenestrae listis incoloratis, vitris et omni labore serarii instructae, fornax alba sic dicta *Stuck Ofen*, huic figura duplicata ex Gipso fusa insistit, una porta ad duas partes aperibilis, labore Arcularii confecta albo colore et lineis inauratis demundata, manubriis aeneis et aliis necessariis ferramentis serarii munita, stratum politum, pavimentum Stukatora, in parietibus Tapetae cum Icunculis Mythologicis exornatae, quarum circumferentiae albo colore pictae et inauratae, denique Mobilia sequentia: [...].

In cubili quarto [27] in eadem serie sequenti, *kleines Speiszimmer* dicto, una fornax alba vulgo *Stuck Ofen* in locum fenestrae, porta vitrea ad Altanam [28] ducens, ab intus et extus aplicita, labore arcularii confecta, utraque incolorata, listis, vitris, manubriis aeneis, et aliis necessariis ferramentis serarii provisiva, altana lapidea, Cratibus ferreis circumdata et supra mediam Januam Domus exstructa praeterea tres duplicatae ad duas partes aperibiles, labore arcularii confectae, albo colore illinitae, manubriis aeneis, et omnibus necessariis ferramentis serarii munitae portae, stratum politum, pavimentum Stukatora, pictura in Tapetis Cerulea, denique Mobilia sequentia: [...].

In cubili quinto [29] in eadem serie sequenti *großes Tafel Zimmer* dicto, duae Magnae duplicatae fenestrae, listis incoloratis, vitris et omni necessario labore serarii instructae, una alta fornax alba vulgo *Stuck Ofen*, tres portae ad duas partes aperibilis, labore arcularii confectae, manubriis aeneis et omni necessario labore serarii munitae, albo colore et viridibus marginibus incoloratae, stratum politum, pavimentum Stukatora, moderna pictura in Tapetis exstructa, quarum circumferentia lignea albo colore picta, denique sequentia mobilia: [...].

In cubili sexto [30] in eadem serie sequenti *das Seiten gassen Zimmer* dicto una Magna duplicata fenestra listis incoloratis, vitris et omnibus necessariis serarii requisitis instructa, una alba fornax vulgo *Stuck Ofen*, una porta ad duas partes aperibilis, albo colore illinita, et labore arcularii confecta non minus omnibus necessariis ferramentis ac manubriis aeneis munita, stratum politum, pavimentum Stukatora, parietes picti, denique mobilia sequentia: [...].

In cubili septimo [31] eadem serie sequenti sic dicto *Ekzimmer* tres fenestrae Magnae, listis incoloratis vitris et omnibus necessariis ferramentis serarii instructae, duae portae arcularii labore confectae, albo colore pictae et omnibus necessaeriis ferramentis serarii provisae, una alba fornax vulgo *Stuck Ofen* cum circulo aeneo tribus pedibus insistens, stratum ord. ex asseribus abietinis confectum, pavementum Stukatora, et parietes picti, denique Mobilia sequentia: [...].

In cubili octavo [32] in eadem serie sequenti, *das Mittlere Zimmer* nominato, una magna duplicata fenestra listis incoloratis, vitris et aliis necessariis serarii provisae, una porta ad duas partes aperibilis, labore arcularii facta, omnibus necessariis ferramentis instructa, una alba fornax vulgo *Stuck Ofen*, stratum ordinarium ex asseribus abietinis, pavementum Stukatora mala, viridis pictura in Muris, denique Mobilia sequentia:

In cubili nono [33] in eadem serie sequenti *Vorzimmer an der Stiege* dicto, duae fenestrae magnae, listis incoloratis, vitris, et necessariis labore serarii instructae una fornax alba vulgo *Stuck Ofen* cum substaculo, tres portae antiquae ad duas partes aperibiles, labore arcularii factae, et albo colore pictae, quarum una ad ambitum [34] exitum praebet, stratum ord. asseraceum, muri dealbati, pavementum Stukatora, quae una cum Muris valde rupta est, denique mobilia sequentia:

Ex praedescripto Cubili introitus ad 10um *letzteres Zimmer* dictum [35], in quo duae fenestrae magnae, listis vitris et necessario labore serarii provisae, una fornax alba vulgo *Stuck Ofen* cum postamento, una porta antiqua ad duas partes aperibilis, labore arcularii confecta, albo colore picta, et necessariis ferramentis serarii munita, stratum ord. asseraceum, muri dealbati pavementum Stukatora, in statu malo posita denique mobilia sequentia:

Ab hinc ingressus per portam ad duas partes aperibilem, labore arcularii confectam, et omnibus necessariis ferramentis serarii munitam ad ambitum [34], in cuius dextro latere descensus [36] ad cavernam, in sinistro autem secessus [37] duabus portis necessariis ferramentis instructis provisus.

Huic vicina est Culina [38] furnis et Camino murato instructa, nullis tamen Mobilibus provisae, in qua stratum lapide Marmoreo expositum, una fenestra listis, vitris, et aliis necessariis instructa, denique porta labore arcularii confecta, et omnibus necessariis ferramentis munita, penes quam unum parvum Cubile [39], *Kuchel Zimmer* dictum, nullis mobilibus instructum, in quo una fenestra listis vitris et aliis necessariis provisae, una porta labore arcularii confecta, omnibus necessariis ferramentis serarii munita, una fornax ordinaria, stratum asseraceum, pavementum Stukatora et muri dealbati.

Ex eadem Culina introitus ad duo sibi contigua Cubilia [40–41] sic dicta *Musikus Zimmer*, in quibus tres fenestrae magnae listis, vitris et aliis necessariis instructae, duae portae ord. labore arcularii confectae, et omnibus necessariis ferramentis munitae, duae ord. fornaces, strata, ord. asseracea pavimenta Stukatorae. In majori Cubiculo sequentia mobilia: [...]. In cubicello minori adinventata mobilia: [...].

Salae jam circumscriptae, *großes Speiszimmer* nominatae, ad situm Cubiculum *herrschaftliches Schlafzimmer* dictum [42], in quo duae magnae fenestrae, duplicatae, listis incoloratis, vitris et necessario labore serarii instructae, duae magnae portae ad duas partes aperibiles, labore arcularii confectae, albo colore illinitae, Manubriis aeneis et reliquis ferramentis serarii provisae, una fornax alba vulgo *Stuck Ofen*

cum Aeneo Circulo et postamento, stratum politum, pavementum Stukator, pictura flava, in latere ejusdem Cubilis exstructa portula vulgo *Spalier-Thür* quae ad unum angulum [42a], lapide Marmoreo stratum, et fenestra listis, vitris et omnibus necessariis provisae, instructum, ducit, in descripto Cubiculo sequentia Mobilia. [...].

Ex praedescripto Dormitorio per portam magnam albo colore incoloratam, ad duas partes aperibilem, labore arcularii confectam, et omnibus necessariis ferramentis munitam introitus ad Cubile secundum [43] *Kamerdiener Zimmer* dictum, in quo duae Magnae fenestrae duplicatae listis vitris et omni labore serarii munitae una alba fornax vulgo *Stuck Ofen* circulo aeneo et postamento instructa, stratum ordinarium asseraceum, pavementum Stukatora, parietes picti, ac tandem porta secunda antiqua et minor ad ambitum ducens labore arcularii confecta et necessariis ferramentis provisae, denique mobilia sequentia [...].

Huic cubili ad situs ambitus [44], habet stratum ex lapide marmoreo, et pavementum Stukatoram, unde a dextris per septem gradus ascendendo est Cubile [45] sic dictum *für die Haus-Officire* in quo duae fenestrae mediocres listis, vitris et omnibus necessariis instructae, una rotunda fornax viridis *Stuck Ofen*, cum postamento, una porta ordinaria necessariis ferramentis serarii munita, stratum ordinarium asseraceum, pavementum Stukatora, et muri dealbati, denique mobilia sequentia: [...].

E regione circumscripti cubiculi introitus ad cameram [46] *Speis-Kammer* dictam, per ambitellum [47] ex quo per octo gradus exitus [48] ad plateam, penes Cathedralem Ecclesiam sitam, idem Exitus duabus ordinariis, solidis et multis ferramentis Munilis portis praecclusus existit, in Camera prius mentionata, una ord. ferramentis necessariis munita porta, una fenestra mediocris densis cratibus, listis vitris et aliis necessariis instructa, stratum ordinarium asseraceum, pavementum furnitum, denique mobilia sequentia. [...].

Ab hinc per ambitum [44] Muratum lapide Marmoreo expositum et pavimento Stukatora provisum, accessus ad Ambitellum secundum [49] minorem, porta vitrea omni necessario labore arcularii et serarii instructa, in quo stratum ex ustis tegulis, pavementum furnitum, a sinistris ejusdem ambitelli introitus ad Culinam Magnam Dominalem [50], in qua furnus et caminus muratus praeterea laterales furni ventilacei, una major alia minor fenestra absque cratibus, attamen listis vitris et alio necessario labore serarii provisae, stratum ex ustis tegulis positum, pavementum Stukatora, et una porta ord. labore arcularii confecta, omnibus necessariis ferramentis munita, denique mobilia infranotata. [...].

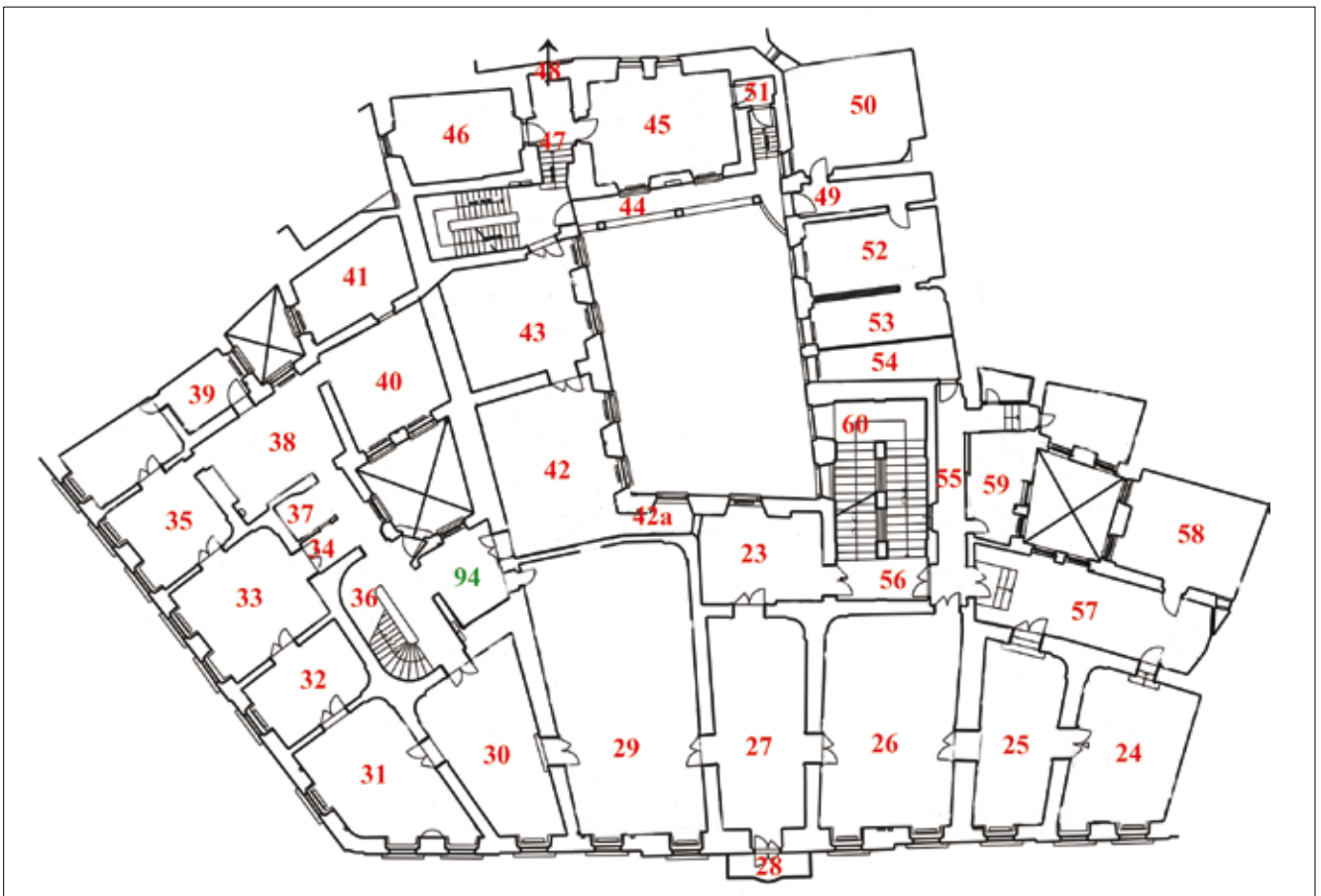
In vicinitate ejusdem Culinae secessus [51], in quo stratum ex ustis tegulis, et una ord. porta omnibus necessariis provisae, tandem e regione jam nominatae Culinae introitus ad cubile ancillarum [52], in quo una fenestra listis vitris, et aliis necessariis instructa, una fornax, una porta ordinaria, labore arcularii confecta, et omnibus necessariis ferramentis munita, stratum ord. asseraceum, pavementum Stukatora, et muri dealbati, denique mobilia sequentia: [...].

Ex praedescripto cubili introitus ad cubile loci [53], in quo una fenestra absque Cratibus, listis, vitris, et aliis necessariis provisae, una ordinaria fornax cum postamento, una mala ordinaria porta, necessariis ferramentis provisae, stratum ord. asseraceum, pavementum Stukatora, muri dealbati, denique mobilia sequentia: [...].

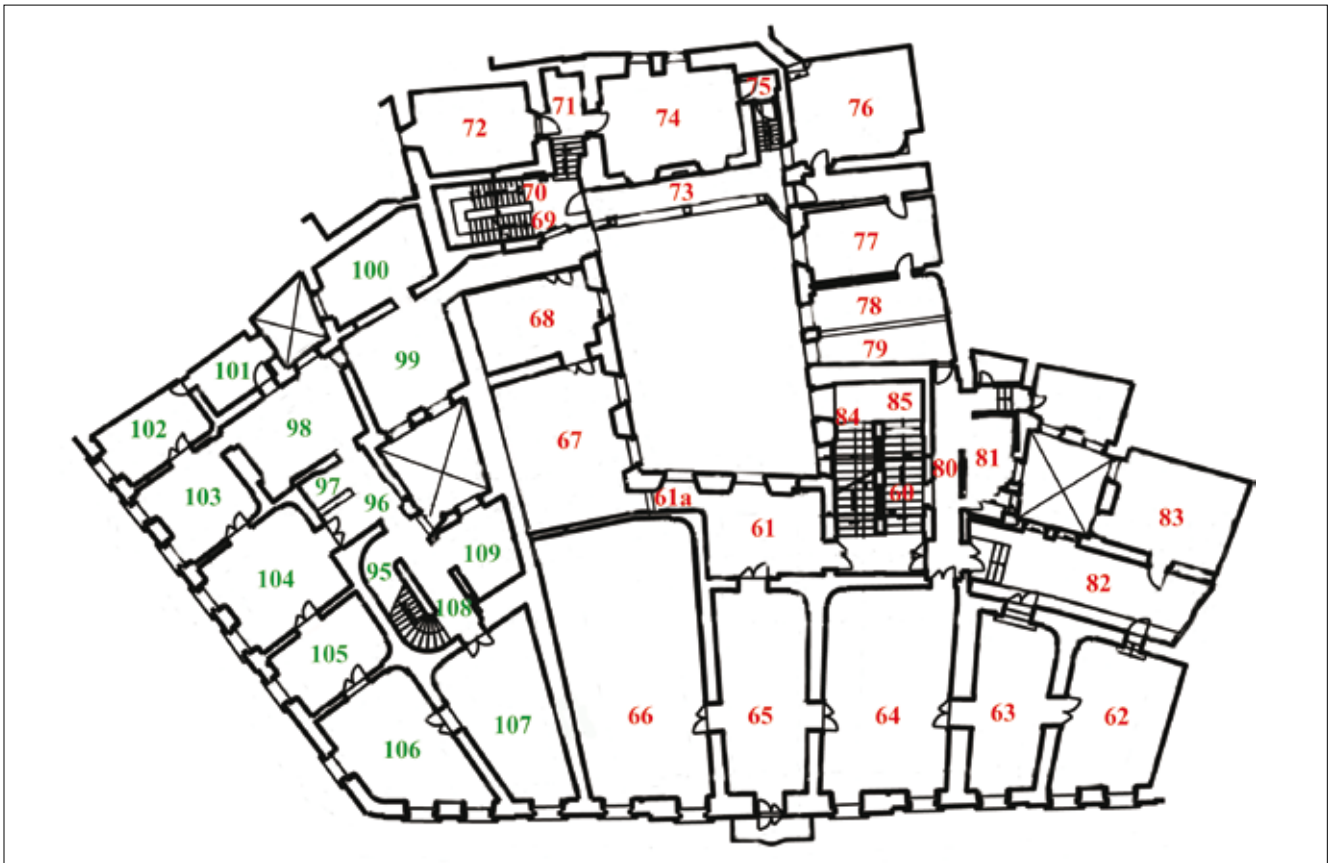
Ex eodem cubili per portam ordinariam duplicatam labore arcularii factam, et omnibus necessariis ferramentis provisam, ad ambitellum [54], ex hinc per portam ordinariam labore arcularii factam et necessariis ferramentis muni-

16. kép A pozsonyi Erdődy-palota földszinti alaprajza az 1824-es inventáriumban megnevezett helyiségek azonosításával. Itt és a 17–18. képen is pirossal a birtokos és háztartása használatában álló helyiségek, zölddel a kávék által bérelt helyiségek számai

17. kép A pozsonyi Erdődy-palota első emeleti alaprajza az 1824-es inventáriumban megnevezett helyiségek azonosításával

18. kép A pozsonyi Erdődy-palota második emeleti alaprajza az 1824-es inventáriumban megnevezett helyiségek azonosításával

tam, a sinistris accessus ad ambitum secundum [55], tandem abhinc a dextris ad ambitum tertium [56] in quo una fenestra listis, vitris, et omnibus necessariis provisae, omnes hi ambitus strato tegulaceo et pavimento Stukatora denique subnexus mobilibus instructi. [...].

Ex ultimo nominato ambitu, introitus ad Culinam parvam [57], in qua furnus et Caminus muratus, stratum ex ustis tegulis, pavimentum Stukatora, una fenestra omnibus necessariis provisae, et una porta labore arcularii confecta ac omnibus necessariis provisae, deniq(ue) instructio. [...].

Ex praedescripta Culina a sinistris introitus ad Cubile Frauenzimmer [58] dictum, in quo duae fenestrae listis, vitris et omnibus necessariis instructae, una porta ord. cum necessariis ferramentis serarii munita, una ord. fornax cum postamento, stratum ordinarium asseraceum, pavimentum Stukatora, muri dealbati, deniq(ue) mobilia infrantata: [...].

Ex praedescripto Cubili introitus ad cubile secundum [59] *Garderobbe Zimmer* dictum, in quo una fenestra Cratibus, listis, vitris et omnibus necessariis instructa, una porta angusta, labore arcularii facta et omnibus necessariis ferramentis provisae, stratum ord. asseraceum, pavimentum Stukatora, denique mobilia sequentia: [...].

Ex secundo Tractu per gradus lapideos [60] cratibus ferreis lateraliter cinctos, ascensus ad Tractum tertium ubi introitus ad cubile sic dictum *Vorzimmer* [61], in quo porta ad duas partes aperibilis labore arcularii confecta et omnibus ferramentis serarii instructa, una fenestra, listis, vitris et aliis necessariis provisae, una fornax viridis, cum postamento, stratum ordinarium, asseraceum, pavimentum Stukatora, muri dealbati, ex hinc introitus ad cubile minus[61a], in quo una fenestra listis, vitris, et aliis necessariis instructa, una

porta ordinaria omnibus ferramentis munita, stratum ord. asseraceum, pavimentum Stukatora, muri dealbati.

In neutro mobilia reperta sunt.

In cubili Domui *Altes Münzhaus* vicino, *Cancelisten Zimmer* dicto [62], duae fenestrae duplicatae mediocres, listis, vitris, et labore serarii instructae una porta ad duas partes aperibilis, alia ord. per arcularium confectae, et omnibus ferramentis serarii munitae, una fornax rotunda vulgo *Stuck Ofen*, stratum ord. asseraceum, pavimentum Stukatora, muri dealbati denique mobilia sequentia: [...].

In cubili vicino sic dicto *Sekretär Zimmer* [63] una fenestra duplicata mediocris, listis, vitris, et labore serarii instructa, una porta ad duas partes aperibilis per arcularium confecta et labore serarii munita, una rotunda alba fornax vulgo *Stuck Ofen*, stratum ord. asseraceum, pavimentum Stukatora, muri dealbati, denique mobilia sequentia: [...].

In cubili sic dicto *Groses Zimmer* [64] duae mediocres fenestrae duplicatae, listis vitris et aliis requisitis instructae, una porta ad duas partes aperibilis, per arcularium confecta et omni labore serarii munita, stratum ord. asseraceum, una fornax alba vulgo *Stuck-Ofen* pavimentum Stukatora, muri dealbati, deniq(ue) sequentia mobilia [...].

Ex priori Cubiculo ingressus ad aliud minus *kleine Speiszimmer* [65] dictum, in quo una fenestra mediocris duplicata, listis, vitris et aliis necessariis provisae, tres ord. ad duas partes aperibiles per arcularium confectae, et omni labore serarii provisae portae, una alba fornax vulgo *Stuck Ofen* cum postamento, stratum ord. asseraceum pavimentum Stukatora, et mobilia nulla.

Ex hinc ingressus ad Cubile magnum sic dictum *Großes Speiszimmer* [66], in quo duae fenestrae duplicatae, listis, vitris, et aliis necessariis instructae, una porta ad duas partes

aperibilis per arcularium confecta, omni necessario labore serarii munita, una fornax alba vulgo *Stuck Ofen* cum postamento, stratum ord. asseraceum, pavementum Stukatora, muri dealbati, deniq(ue) mobilia sequentia: [...].

Ex hinc ingressus ad cubile sic dictum *mitteres Hof zimmer* [67] in quo duae fenestrae duplicatae listis, vitris, et aliis necessariis instructae una porta ordin. ad duas partes aperibilis, per arcularium facta, omni labore serarii munita una fornax viridis cum postamento, stratum ord. asseraceum, pavementum Stukatora, muri dealbati, denique mobilia sequentia: [...].

In eadem serie sequitur Cubile sic dictum *kammerdiener Zimmer* [68], in quo duae fenestrae duplicatae listis, vitris et aliis necessariis instructae, una ad duas partes aperibilis alia saltem ordinaria porta utraque per arcularium confecta, una fornax rotunda viridis, stratum ord. asseraceum, pavementum Stukatora, muri dealbati, deniq(ue) mobilia sequentia. [...].

Ex cubiculo priori exitus ad ambitum [69] in quo a sinistris gradus lapidei [70] deorsum ducentes, una fenestra listis, vitris et omnibus necessariis instructa, provisi, ex hinc per portam labore arcularii confectam et necessariis ferramentis munitam, accessus ad ambitellum secundum [71], in quo stratum ustis tegulis expositum, pavementum Stukatora, et a sinistris introitus ad Culinam sic dictam *hintere Kuchel* [72], in qua furnus et caminus muratus, una fenestra cratibus ferreis, listis vitris et aliis necessariis instructa, una porta ord. omnibus necessariis instructa, una porta ord. omnibus necessariis ferramentis munita, stratum ex ustis tegulis positum, pavementum forniture, in eodem ex mobilibus. [...].

Abinde per ambitum muratum [73], ustis tegulis expositum, et in latere cratibus ferreis provisum, introitus ad cubile *Hausmeisters Zimmer* [74] dictum, in quo duae fenestrae duplicatae, listis vitris et aliis necessariis instructae, una porta ord. per arcularium confecta, et necessario labore serarii munita, una ord. fornax, stratum ordin. asseraceum pavementum Stukatora, muri dealbati, denique mobilia sequentia: [...].

In vicinitate praedescripti cubilis unus secessus [75], porta omnibus ferramentis instructa, provisus, inde ad sinistram deflectendo, introitus ad cubile *Bedinten Zimmer* [76] dictum, in quo una parva fenestra cratibus, listis, vitris et aliis necessariis provisa, una porta ord. necessariis ferramentis munita, una ord. fornax, stratum ord. asseraceum, pavementum Stukatora, muri dealbati, deniq(ue) mobilia sequentia: [...].

E regione Cubiculi Epheborum introitus ad Cubile *Kammerdiener Zimmer* [77] dictum in quo una fenestra, listis, vitris et aliis necessariis instructa una porta ord. incolorata, per arcularium confecta, omni labore serarii provisa, una ordinaria fornax, stratum asseraceum, pavementum Stukatora, muri dealbati, deniq(ue) mobilia sequentia: [...].

Ex priori Cubili ingressus ad aliud *Koch Zimmer* [78] dictum, in quo una fenestra listis, vitris et aliis necessariis instructa, una porta ord. incolorata omnibus necessariis ferramentis munita, una ord. fornax, stratum asseraceum, pavementum Stukatora, muri dealbati, tandem porta secunda per arcularium facta omnibus ferramentis serarii provisa exitum ad ambitum praebens, complectitur mobilia sequentia: [...].

Praedescripto Cubili vicinus Ambitus [79], habet stratum ord. asseraceum, et pavementum Stukatoram, ex eodem Ambitu, per portam ord. per Arcularium confectam ac omni labore serarii provisam introitus ad ambitum secundum [80], in quo tres parvae fenestrae, listis vitris et aliis necessario instructae, stratum ex tegulis ustis, pavementum Stukatora, a sinistris ejusdem ambitus unus secessus [81]

porta ordinaria omnibus necessariis munita, provisus, introitus ad Cubile *Zuckerbeckerey* [82], in quo duae fenestrae listis, vitris, et aliis necessariis instructae una porta ord. omni necessario labore serarii provisa, una fornax ord. stratum asseraceum, pavementum Stukatora, deniq(ue) mobilia sequentia. [...].

Huic Cubiculo vicinum aliud parvum, vulgo *Seiten Kuchel an der Zuckerbackerey* [83] in quo una fenestra listis, vitris, et aliis necessariis provisa, una parva porta omni labore serarii munita, stratum ex asseribus, pavementum Stukatora, in locum fornacis furnus pro ductariis in eadem. [...].

E regione hujus Comoditatis gradus lapidei [84] deorsum ducentes. Tandem sequitur accessus ad pavementum [85], porta ferrea labore serarii confecta, et lapidis gradibus provisus, tectum scandulaceum, compages abietina multis ferramentis munita, totum in statu bono, deniq(ue) sequentia mobilia inventa: [...]. Sub cura Inspectoris sequentia existunt [...].

Secundus introitus [86] a sinistris versus Promenadam per Januam, ad duas partes aperibilem, labore Arcularii ex ligno quercino confectam, manubriis, solida sera, ac omnibus necessariis ferramentis serarii munitam, ad atrium [87] furnum lapidibus stratum, ita quoq(ue) ad aulam [88] exigiam lapidibus expositam; In dextra parte areae una camera fornita [89], pro conservandis lignis destinata, ac una porta mala provisa, huic vicinus puteus *Pumpen brun* [90] dictus cui adsitum stabulum [91] pro sex Equis adaptatum, in quo una fenestra Cratibus et aliis necessariis instructa, una porta ord. necessariis ferramentis munita, pavementum furnum, deniq(ue) omnis interna instructio pro Equis totidem necessaria. A sinistris ejusdem Areae per portam ordinariam incoloratam omni labore serarii munitam introitus ad Cavenam Magnam [92], in qua septem fenestrae ad plateam, et una ad Aulam prospectum praebentes, listae harum fenestrarum ex ligno quercino polito confectae, vitris manubriis aeneis et alio labore serarii instructae, duae vitreae portae per arcularium ex polito ligno quercino factae, vitris, manubriis aeneis ac alio labore serarii munitae stratum ordinarium ex asseribus abietinis confectum, pavementum forniture, muri per extensum picti, in angulo ejusdem cavenae una porta vulgo *Spalier Thür*, omni labore serarii provisa, quae per gradus lapideos [93] angustos et tenebrosos ducit ad cubile [94] abstractum, in prima contignatione situatam in quo porta nulla, saltem ascensus praementionatorum gradum ferreis cratibus cinctus, una fenestra magna, listis incoloratis, vitris, valvis ligneis, et omnibus aliis necessariis provisa, una alba fornax vulgo *Stuck Ofen*, stratum asseraceum, pavementum Stukatora et muri picti.

In Aula a sinistris, statim penes ingressum Cavenae ascensus per gradus lapideos [95] ad contignationem secundam, ubi quarterium Cavearii, et ambitus [96], in quo tres fenestrae, listis vitris et aliis necessariis ferramentis instructae stratum ex marmoreo lapide confectum, pavementum Stukatora in ejusdem parte sinistra secessus [97], porta ord. necessariis ferramentis munita, provisus, cui vicinus ingressus ad Culinam [98], in qua furnus et caminus muratus, una fenestra listis, vitris, et necessariis ferramentis instructa, una porta ord. omni labore serarii munita, stratum lapides marmorei, pavementum Stukatora. Ex hinc a dextris introitus ad Cubile [99] in quo una porta ord. per arcularium facta, omni necessario labore serarii provisa, duae fenestrae listis, vitris et aliis requisitis instructae, stratum ordinarium asseraceum, una fornax ord. pavementum Stukatora, hinc ingressus ad cameram [100] in qua una ord. porta omnibus necessariis ferramentis munita, una fenestra listis, vitris, et aliis instructa, stratum ustis tegulis expositum pavementum Stukatora.

E regione prius descriptae Culinae introitus ad Cubile primum [101], in quo una porta per arcularium confecta ad duas partes aperibilis, manubriis et aliis necessariis ferramentis munita, una fenestra duplicata, listis vitris et aliis necessariis provisiva, fornax nulla, stratum ord. asseraceum, pavimentum Stukatora, ex hinc introitus ad Cubile 2um [102] in quo una fenestra listis, vitris, et aliis necessariis instructa, una porta per arcularium confecta per duas partes aperibilis manubriis et aliis necessariis ferramentis munita, una fornax viridis vulgo *Stuck Ofen*, stratum ord. asseraceum, pavimentum Stukatora, unde accessus ad Cubile 3ium [103] in quo duae fenestrae duplicatae, listis, vitris et aliis necessariis instructae una porta ad duas partes aperibilis, manubriis et aliis ferramentis serarii munita, una ord. fornax stratum asseraceum, pavimentum Stukatora, exinde introitus ad cubile 4tum [104] in quo duae fenestrae duplicatae, listis, vitris et aliis necessariis provisivae, una ad duas partes aperibilis, manubriis et aliis ferramentis necessariis munita porta, una fornax, stratum ord. asseraceum pavimentum Stukatora, huic directus accessus ad Cubile 5tum [105], in quo una fenestra duplicata, una fornax viridis vulgo *Stuck ofen* una porta ad duas partes aperibilis, manubriis et aliis necessariis ferramentis munita, stratum ord. asseraceum, pavimentum Stukatora, ex eodem Cubili ductus ad Cubile 6tum [106], in quo tres fenestrae duplicatae listis, vitris, et aliis necessariis instructae, una porta ad duas partes aperibilis manubriis, et aliis necessariis ferramentis munita, una fornax vulgo *Stuck-Ofen*, stratum asseraceum, pavimentum Stukatora, tandem introitus ad Cubile 7um [107] in quo una fenestra listis, vitris, et aliis instructa, una porta ad duas partes aperibilis, manubriis et aliis ferramentis munita, una fornax ord. stratum asseraceum, pavimentum Stukatora, ex eodem Cubili per portam secundam ad duas partes aperibilem et omnibus necessariis ferramentis provisam exitus ad ambitum [108], e regione hujus portae introitus ad unum Cubile separatum [109], in quo una porta ord. necessariis ferramentis provisiva, una fenestra listis, vitris et aliis instructa, una fornax ord. stratum asseraceum, pavimentum Stukatora.

Per tertiam Januam [110] principalem Domui Altes Münzhaus vicinam, ad duas partes aperibilem per arcularium ex ligno quercino confectam, manubriis et aliis necessariis ferramentis serarii provisam, introitus ad Atrium [111] furnitum lapide stratum, ex quo accessus ad exiguam aulam [112] etiam lapide stratam. A dextris ejusdem Atrii cellarium [113] parvum muratum, porta vulgo *Fall-Thür* provisum, huic vicinus ingressus ad Culinam parvam [114], in qua una porta omni necessario labore serarii provisiva, una parva fenestrula, necessariis instructa, furnus et caminus muratus, stratum ustis Tegulis expositum, pavimentum furnitum. Ex eadem Culina a dextris per portam pictam, arcularii labore confectam, listis, vitris, et necessario labore serarii instructam introitus ad fornicem [115], in quo una fornax rotunda viridis, una fenestra cratibus ferreis, listis, vitris et omnibus necessariis provisiva, stratum ord. ex asseribus abietinis factum, pavimentum furnitum tandem secunda porta, ad plateam ducens, arcularii labore confecta, ad duas partes aperibilis, incolorata, listis vitris, et necessariis ferramentis provisiva. Ex prius mentionata culina a sinistris ingressus ad cubile [116] in quo una ord. porta, omni labore serarii provisiva, duae magnae fenestrae cratibus ferreis, listis, vitris et aliis necessariis instructae, una mala ord. fornax, stratum ord. ex asseribus abietinis confectum, pavimentum furnitum.

A sinistris hujus praedescriptae Januae ex parte plateae ingressus ad fornicem [117], in quo ab extus porta, ad duas partes aperibilis ferrea lamina obducta et necessariis ferramentis sufficienter munita, ab intus porta alia incolorata, ad duas partes aperibilis, listis, vitris et necessario labore serarii provisiva, stratum in medietate ustis tegulis expositum, in alia vero medietate ex asseribus abietinis confectum, pavimentum furnitum.

In Aula duae Camerula [118–119] fornitae, duabus ordinariis portis provisivae pro conservandis lignis destinatae, unus Fons [120], sic dictus *Pumpen Brun*, tandem per gradus [121] lapideos assensus ad tractum primum.

Tota praedescripta Domus fundamentaliter ex solidis materialibus posita, et in mediocri statu constituta.

JEGYZETEK

- 1 Fidler, Petr: Beiträge zu einem Künstler- und Kunsthandwerklexikon des Donaugebietes (Österreich, Slowakei und Ungarn). Excerpta aus den Archiven in Preßburg und Tyrnau. *Ars*, 29 (1995), 82–93., 205–218: 210.; *Ars*, 30 (1996), 225–239.; *Ars*, 31 (1997), 221–252.; Weyde, Gisela: *Pressburger Baumeister der zweiten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts*. Pressburg, [1930], 22. Fidler kutatásai szerint a levéltíró Johann Fidler volt, Weyde Gizella Römisch tartotta fogalmazójának. (Hivatkozása: AMB, Magist ratsprotokolle, 2a, 37. 1763–1764.)
- 2 A pozsonyszentgyörgyi plébánia keresztelési anyakönyvében és később a pozsonyi *Bürgerprotokoll*ban, továbbá a városi iratok jó részében is *Matthias*, azaz „Mátyás” keresztnévvel szerepelt. Weyde, Gisela: *Die evangelische Kirche und ihr Erbauer: Matthäus Walch*. Pressburg, 1924, 3–4. Walch saját kezű ismert aláírásában, tervrajzain viszont minden alkalommal a *Matthäus*, tehát „Máté” nevet használta. A szakirodalom ezért Walch Máté néven tartja számon, s én magam is ehhez a névhasználathoz igazodom. Életrajzi adataihoz lásd még: Petrová-Pleskotová, Anna: Bratislavský výtvarní umelci a umeleckí remeselníci 18. storočia. *Ars*, 32 (1998), 239–247: 246.
- 3 Sőt, 1765 elején már városi megbízásra is részt vett szakértőként épületek állapotfelmérésében (*Baubeschauen*), noha a városi céhnek még nem volt tagja. Weyde 1924 i. m. 3–4.; Weyde 1930 i. m. 4–5.
- 4 Ehhez mindenképp az akkori kamaraelnök, Grassalkovich Antal pártfogására volt szükség. Nem tudni, mikor kerülhettek

kapcsolatba egymással, és mivel nyerte el Walch a kamaraelnök bizalmát, aki később saját építkezésein is alkalmazta őt építőmesterként.

- 5 Weyde 1930 i. m. 19.
- 6 Weyde 1930 i. m. 19–22.
- 7 Például az akkor még Erdődy Antal tulajdonában lévő Ventúr utcai Erdődy-ház felmérésén. ÖStA, HHStA, Familienarchiv Erdődy (a továbbiakban: FAE), Lad. 38, fasc. 3, nr. 5 (1766. október 27.).
- 8 Fidler 1997 i. m. 246.
- 9 Tervrajza viszont fennmaradt (lásd Weyde 1929 i. m. hivatkozása. Stadtarchiv, alte Nr. 51.) és szignált: *Matthäus Walch bürgerl. Maurermeister*. Weyde 1930 i. m. 6.
- 10 Fidler 1997 i. m. 247.
- 11 Weyde 1930 i. m. 7.
- 12 A megbízásra abból a jegyzőkönyvből derül fény, melynek során – Illésházy kérésére – azt vizsgálták, ki a felelős az épület nyitott folyosójának beomlásáért. A vizsgálat eredményei alapján a hibás Leopold Toll kőfaragó, Walch munkatársa volt. Weyde 1930 i. m. 7.
- 13 *Dejiny slovenského výtvarného umenia. Barok*. Ed. Rusina, Ivan. Bratislava, 1998, 417., č. 80/81. (Bencová, Jarmila).
- 14 Weyde 1930 i. m. 8.
- 15 Weyde 1930 i. m. 9.
- 16 Bratislava – Nové Mesto; Virág völgy. 1889-ben részben lebontották, részben paplakká alakították. Weyde 1930 i. m. 8–9.; Fidler 1997 i. m. 247.

- 17 Fidler 1997 i. m. 247.
- 18 Weyde 1924 i. m. 5–7.
- 19 Fidler 1997 i. m. 247.
- 20 Fidler 1997 i. m. 246.
- 21 Weyde 1930 i. m. 11.
- 22 Weyde 1924 i. m. 14.; Weyde 1930 i. m. 12–16.
- 23 Weyde 1930 i. m. 18. még attribúcióként említi a palotát Walch műveként, a későbbi szakirodalom ennél is határozottabban Walch szerzősége mellett foglalt állást. A palota építését Weyde 1775 körülre teszi.
- 24 Weyde 1924 i. m. 16–17.; Weyde 1930 i. m. 16–18. Építőjeként Ortvy Tivadar közlése nyomán sokáig Ignaz Mahr ácsmestert tartották számon, Weyde Gizella mutatta ki Walch közreműködését a nevére szóló, Csáky gróf által fizetett, összesen 5211,12 forint értékű számla alapján. A színház ma már nem áll, Weyde Gizella archív felvételek alapján vetette össze Walch jelenleg is fennálló épületeivel, és hívta fel a figyelmet számos részletazonosságra.
- 25 Dávid Ferenc: Az idősebb Grassalkovich Antal jegyzéke egyházi építkezéseiről 1771-ből. In: *Annales de la Galerie Nationale Hongroise / A Magyar Nemzeti Galéria évkönyve. Művészettörténeti tanulmányok Mojzer Miklós hatvanadik születésnapjára*. Budapest, 1991, 225–231.; 227., 230–231., 27–30. jegyzet.
- 26 Fidler 1997i. m. 247.
- 27 Weyde 1930 i. m. 5.
- 28 Weyde 1924 i. m. 18.
- 29 Weyde 1930 i. m. 23.
- 30 SNA, Ústredný Archív rodu Erdődy (a továbbiakban: ÚAE), Lad. 19, fasc. 5, nr. 12: Birtokfelosztás Erdődy György halála után (tervezet) (1760. május 23.). A házak korábbi tulajdonosuk utáni megnevezése: Draskovich-, Széchényi-Skultéty-, illetve Balassa-ház is innen származik.
- 31 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 1, nr. 20. Szerződés Thomas Eckerrel (kelt: Pozsony, 1692. február 15.).
- 32 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 2, nr. 13. Az épület elhelyezkedését ekkor, 1711-ben így definiálták: *Langen Gassen, zwischen den Graf Szicsinischen und Herrn Frantz Szluha Hausen gelegen*.
- 33 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 2, nr. 20: Erdődy György megegyezése testvéreivel a Draskovich-féle házról (1723. július 9.).
- 34 A ház tulajdonlásához: ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 2, nr. 20, 22, 32, 33, 36.
- 35 A 17. század végén már biztosan, a Draskovich-ház zálogba adási iratai az épület elhelyezkedését a két szomszédos ingatlan alapján definiálták: a házat mint az „érsek” [Széchényi György] háza és a Majthényi-ház közti épületet határozták meg. ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 1, nr. 19–20.
- 36 Az ingatlanra Széchényi Ignác 1747-ben 4000 forint hitelt vett fel Maholányi Erzsébet bárónőtől, amit egy évvel később átvett tőle Timon József. Széchényi 1749 novemberében visszaváltotta és örök jogon eladta Skultéty Jánosnak, tőle vette meg egy évvel később Erdődy György. ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 2, nr. 41, 45.
- 37 A szerződésből egyértelműen kiderül, hogy a tulajdonos Széchényi Ignác gróf volt, ez alapján nevezem az épületet Széchényi-Skultéty-háznak. A forrásokban időnként „Zicsi” illetve „Szicsi” megnevezéssel is szerepelt, ami könnyen keveredéshez vezető Zichy vagy Széchy olvasatot is lehetővé tesz, vö. ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 22. Ezt a hibát disszertációm-ban én elkövettem, Bubryák Orsolya: *Családtörténet és reprezentáció. Erdődy György (1680–1759) programja a galgóci várkastély kialakításában*. PhD-disszertáció, kézirat, 2009, 25. Itt helyesbítésem: az ott feltételezett Zichy-eredetű ház ezzel a Széchényi-házzal azonos.
- 38 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 2: Erdődy Kristóf elcsereéli saját pozsonyi házát Erdődy János nagyszombati házára (1764. május 26.).
- 39 Korabinszky, Johann Mathias: *Beschreibung der königlichen ungarischen Haupt-, Frey- und Krönungsstadt Preßburg*. [Pressburg, 1781], 43.
- 40 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 28.
- 41 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 2, nr. 13, 32, 33, 35, 45, 46; Uo. Lad. 38, fasc. 3, nr. 22, 28.
- 42 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 2, nr. 46, 47 (1753. július 10. és 1753. augusztus 27.).
- 43 Mindazonáltal a térkép tulajdonosi szempontból korántsem naprakész: a 182. számú házat még Széchényi Ignác tulajdonként tartja számon, noha annak eladására már 1750-ben sor került.
- 44 A palota 1996-ban végzett felújításakor az épület tulajdonlástörténetére is kiterjedő dokumentáció készült: Štassel, Ivo – Tahy, Alex – Obuchová, Viera: *Erdődyho palác, Bratislava. Pamiatkový obnovy a adaptácie*. Bratislava, 1996. (Kézirat, Mestský ústav ochrany pamiatok. A kéziratot Alexandra Vinczeová szívességgelől tanulmányozhattam.) A dokumentáció alapvetően két, az AMB irattárában őrzött kéziratra támaszkodva gyűjtötte össze a házakra vonatkozó történeti adatokat. Jankovič, Vendelin: *Topografia historického jadra Bratislavy v 14–16. storočí*, illetve Baláz, Claude: *Topografia historického jadra Bratislavy v 17–19. storočí*. (Kézirat, AMB.) Minden itt tárgyalt ház esetében kimutathatóak a 15. századig visszamenően háztulajdonosok, felsorolásuktól jelen keretek közt azonban el kellett tekintennem. Mind Baláz, mind Jankovič városi levéltári forrásokat használt munkájához, az általam az Erdődy-levéltárban fellelt iratok az ő eredményeiket – a 17–18. századi tulajdonosokat tekintve – több, lényeges ponton módosítják.
- 45 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 22 (kelt: 1795. március 20.). Az Erdődy János örököse, Erdődy József számára kiállított irat szerint a Ventúr utcai ház a „Schröck–Balassa–Levenburgh” házakból állt, utóbbi azonban maga is két kisebb középkori házat foglalt magába. Lásd ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 2, nr. 14., vö. még: Štassel–Tahy–Obuchová i. m. *Archívno-historický prieskum* című fejezetével.
- 46 Vö. Štassel–Tahy–Obuchová i. m. a „C” épület leírása.
- 47 Vö. Egyetemi Könyvtár, Kaprinay-gyűjtemény, tom. VII, nr. 51, fol. 353. és adománylevél az Erdődy-levéltárban (1706. április 24.), valamint erről nyilatkozat (kiadva: Bécs, 1707. március 27.): ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 2, nr. 2. Az Erdődy fiúk 12 000 forintot fizettek a kamarának. Štassel–Tahy–Obuchová i. m. 1715-től ismeri Erdődy tulajdonjogát az épületben.
- 48 Erdődy József 1706. december 20-án ajándékozta saját házrésztét bátyjának (ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 2, nr. 3). Erdődy Imre pedig 3400 forint adósságának törlesztése fejében mondott le róla pár hónappal később, 1707. április 29-én (Uo., nr. 5). Két másik testvére, Erdődy Gábor (+1744) egri és Erdődy László Ádám (+1736) nyitrai kispókok házrésze valószínűleg örökségképp szállt rá, hacsak nem mondtak le már korábban saját porciójukról György javára. Mindenesetre legkésőbb 1744-re a teljes ház tulajdonjoga Erdődy Györgyöt illette.
- 49 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 2, nr. 14. Erdődy György és Catharina Olympia Pfeffershofen szerződése (kelt: Pozsony, 1715. június 12.).
- 50 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 7. Korabinszky az 1780-as évek legelején megjelent Pozsony város leírásában egyébként két házként írta le az épületet (Graf Georg Erdödische Erben, 2 Häuser neben einander, 388 quadrat klafter). Mivel 1770–1772 közt már biztosan elkészült az említett házakat magába foglaló, egységes homlokzat, amelyről Korabinszky köteté ezek szerint nem tudott, adatgyűjtésének legalábbis egy évtizeddel korábbról, 1770 előtről kellett származnia. Más kérdés, hogy 1770 előtt sem kettő, hanem három ház alkotta az épületegyüttest, Korabinszky feltehetően nem számolta bele a Vödrici utcában fekvő kis házat. Korabinszky 1781 i. m. 32.
- 51 Römer, F. F.: Presburg’s archäologische Denkmale. In: *Presburg und seine Umgebung*. Presburg, 1865, 275–353: 335.
- 52 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 2, nr. 23. Friedrich Schröck eladja apjától örökölt, az Erdődy- és Morocz-házak közt fekvő házát (kelt: Pozsony, 1730. szeptember 02.).
- 53 Erdődy tiltakozásai: ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 2, nr. 25. (1736–1737); Uo., Lad. 38, fasc. 2, nr. 29: Erdődy meghatalmazottja kifizeti a vételárat (kelt: Pozsony, 1739. július 8.).
- 54 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 2, nr. 30: az Altes Münzhaus egy részének megvásárlása 1743. május 11. (Edl és Harsányi szerződése kelt: 1743. április 19.).
- 55 Jarmila Bencová Erdődy Györgyöt tekintette a palota építtetőjének, ő azonban 1759-ben elhunyt. vö. 13. jegyzetben i. m.

- 56 SNA, ÚAE, Lad. 19, fasc. 5, nr. 13: Erdődy György hagyatékának felosztása (1760. május 9.).
- 57 SNA, ÚAE, Lad. 3, fasc. 8, nr. 3: Erdődy Antal végrendelete (kelt: Pozsony, 1762. február 10.). Ekkor az oratóriumot újonnan építtetnek mondta, azaz az körülbelül az 1760-as évek elején készülhetett el.
- 58 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 22. Szintén három házként szerepelt 1769-ben Erdődy Antal hagyatékának birtokfelosztási irataiban: SNA, ÚAE, Lad. 3, fasc. 8, nr. 7. (1769. május 28.).
- 59 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 7. Korabinszky az 1780-as évek legelején megjelent Pozsony város leírásában egyébként két házként írta le az épületet (Graf Georg Erdödische Erben, 2 Häuser neben einander, 388 quadrat klafter). Mivel 1770–1772 közt már biztosan elkészült az említett házakat magába foglaló, egységes homlokzat, amelyről Korabinszky kötetében ezek szerint nem tudott, adatgyűjtésének legalábbis egy évtizeddel korábbról, 1770 éltről kellett származnia. Más kérdés, hogy 1770 előtt sem keltő, hanem három ház alkotta az épületegyüttest, Korabinszky feltehetően nem számolta bele a Vödrici utcában fekvő kis házat. Korabinszky 1781 i. m. 32.
- 60 Az 1776–1778 közötti időszakban kisebb átalakítási munkálatok folyhattak, mert Martin Rumpelmayer kőfaragó 1778-ban számlát adott a *Domkirche* közelében fekvő, tehát nagy valószínűséggel a Ventúr utcai ház számára faragott új portálról, és ismert Franz Karl Römisch kőműves és pallérja, Philipp Gruber ekkor datált néhány számlája is, Fidler 1997 i. m. 212., 232.
- 61 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 22.
- 62 Fidler 1997 i. m. 244.
- 63 Főleg az 1770-es években mutatható ki divatja, vö. Somorjay Súlysette: 18. századi festett szobabelsők – kutatási feladatok. *Művészettörténeti Értesítő*, 37 (1988), 212–231.
- 64 1770-ből Walchnak történt további, kisebb kifizetésekről tesz említést: Fidler 1997 i. m. 246.
- 65 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 10: Theresia Thavonath bárónő (özv. Keglevich Józsefné) panasza, illetve a magisztrátus határozata (Pozsony, 1770. március 7., illetve május 26.).
- 66 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 7: Kivonat a város protokollumból; illetve vö. Uo. Lad. 38, fasc. 3, nr. 8: kigyűjtve kinek és mennyi terület elfoglalását engedélyezte a közelmúltban a város ugyanezen a jogcímen.
- 67 Andreas Erik Frics felmérési rajza az Erdődy-palota homlokzatának utcai beépítési vonaláról, 1770. március 25. ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 9. és MOL, S 12, Div. XIV, No. 6. Andreas Kneidinger rajza ugyanerről, 1770. április 1.: MOL, S 12, Div. XIV, No. 8. További felmérési rajz, ugyanerről, dátum és aláírás nélkül: MOL, S 12, Div. XIV, No. 5. Homlokzati rajz (dátum nélkül): MOL, T 60, nr. 251. A homlokzati rajzot és az alaprajzokat ugyanabból az iratsomóból emelték ki: MOL, C 35, Helytartótanácsi levéltár, Lad. A, fasc. 30. nr. 3. ezen a jelzeten maradtak viszont a hozzájuk tartozó iratok, így a pozsonyi városi tanács jegyzőkönyvének kivonata (1770. március 6–7.), illetve Thavonath Terézia tiltakozásai (1770. március 14. és 16.). Az utóbbi másolata az Erdődy-levéltárban: ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 10.
- 68 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 7.
- 69 Működött: 1785. május 16. és 1789. április 15. között (Erdődy János haláláig). A társulat négy év alatt 53 operát mutatott be. Hetenként kétszer, hétfőn és pénteken volt előadás – hogy ne vonja el a városi színház közönségét, mert az ezeken a napokon nem játszott –, meghívott nézőközönség előtt, mely főleg az arisztokrácia tagjaiból állt. A gróf halála után a család a díszleteket és a jelmezeket a társulat igazgatójának ajándékozta, maga a társulat Hubert Kumpf vezetésével Pestre szerződött. A színház műsoráról, társulatáról stb. részletesen: [Schüller, Johann Nepomuk:] *Hochgräflich-Erdödischer Theaterallmanach auf das Jahr 1787*. Leipzig und Berlin, [1786?]; Schüller, Johann Nepomuk: *Hochgräflich-Erdödischer Theaterallmanach auf das Jahr 1788*. Preßburg, [1787?]; Bayer József: *A nemzeti játékszín története*. II. Budapest, 1887, 261–267.; Heppner Antal: *A pozsonyi német színészet története a XVIII. században*. Bölcsészdoktori értekezés, Pozsony, 1910; Staud Géza: *Magyar kastélyszínházak*. I. (Színháztörténeti Könyvtár 11.) Budapest, 1963, 26–117.; Staud, Géza: Das hochgräflich Erdödische Schlosstheater in Pressburg. In: *Bühnenformen – Bühnenräume – Bühnendekorationen*. In: *Beiträge zur Entwicklung des Spielorts Herbert A. Frenzel zum 65. Geburtstag*. Hg. Badenhausen, Rolf – Zielske, Harald. Berlin, 1974 (a további irodalommal).
- 70 Fidler 1996 i. m. 235.
- 71 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 12: Szerződése a városvezetéssel kiköti, hogy támogatásáért őt és családját illeti majd az első emeleti második páholy örökös joga (kelt: Pozsony, 1774. november 28.).
- 72 Staud Géza Korabinszky, Johann Mathias: *Geographisch-historisches und Produkten Lexikon von Ungarn*, Pressburg, 1786, 656. hivatkozása (ami helyes oldalszámmal egyébként 565. lenne) valójában Korabinszky 1781 i. m. 43. oldaláról származó adatokat használ.
- 73 Korabinszky 1781 i. m. 32.
- 74 Heppner i. m. 54.
- 75 Holčík, Štefan: Na mieste domu na Baštovej stála zbrojnica. Bratislavské Noviny, 2002. 09. 26. A szöveg hozzáférhető: www.bratislavskenoviny.sk/pamatnici-historie/na-miestedomu-na-bastovej-stala-zbrojnica.html?page_id=7556.
- 76 A neki szóló leveleket általában munkahelyére, a városházára címezték, csupán néhány alkalommal bukkan fel Batka saját lakcíme. Ezek alapján az állapítható meg, hogy Batka az 1870–1880-as években még a Duna utca 147. számú házban, 1907-től haláláig viszont a Lőrincapu utca 4. szám alatt lakhatott. (Adattaim Hans Richter, illetve a lipcsei zeneműkiadó Breitkopf & Härtel Batka Jánoshoz írt leveleiből származnak, melyek megjelentek: Lengová, Jana: Briefe Hans Richters in der Sammlung von Johann Nepomuk Batka. *Musikgeschichte in Mittel- und Osteuropa. Mitteilungen der internationalen Arbeitsgemeinschaft an der Universität in Leipzig*. Heft 10 (2005), 109–119. És Szórádóvá, Eva: *Briefe des Musikverlags Breitkopf & Härtel der Musiksammlung von Johann Nepomuk Batka*. Uo. 121–130.
- 77 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 16 (kelt: Pozsony, 1775. március 15.).
- 78 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 28: Ignaz Mahr ácsmeister becslése a tetőfedési munkálatokról (kelt: Pozsony, 1805. április 22.) *von der Mauer des alten Münzhauses, bis zur Mauer des Kafeehauses, illetve von Seiten der silbernen Kugel* [= Vödrici utcában fekvő, a palotával szemben épült ház, valószínűleg fogadó], *vom Eck des Kafee Hauses bis zum Becken* mért távolságokat számolt fel Erdődynek.
- 79 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 12 (kelt: Pozsony, 1785. április 15). A szerződés nem definiálja, melyik utcai frontra vonatkozik a szöveg, valószínűsíthetően a Vödrici utcára néző szobák lehettek (négy szoba és a sarokszoba néz erre az utcára).
- 80 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 16 (kelt: Pozsony, 1785. április 15). A szerződés megjegyzi, hogy mivel a lakás ún. *Landtagsquartier*, a bérlő kötelezi magát, hogy országgyűlés esetén annak ideje alatt kiköltözik, és keres magának egy másik lakást, az erre az időszakra szóló bérleti díjat pedig visszatérítik neki.
- 81 ÖStA, HHStA, FAE, Lad. 38, fasc. 3, nr. 16 (kelt: Pozsony, 1788. október 9.).
- 82 Rotenstein, Gottfried Edel von: *Reisen durch einen Theil des Königreichs Ungarn, im Jahr 1763 und folgenden Jahren*. In: *Johann Bernoulli's Sammlung kurzer Reisebeschreibungen...* Bd. X., Teil III. Berlin–Leipzig, 1783, 187–226: 195.; Korabinszky 1786 i. m. 569.
- 83 SNA, ÚAE, Lad. 82, fasc. 3, nr. 16 (kelt: Pozsony, 1752. augusztus 9.). Nem írja ugyan, melyik városi palotában található mindez, de az alapján, hogy a leírt *Silbergeschirr* egészen bizonyosan az Erdődy-hitbizomány kincstárát jelzi, valószínűsítem, hogy a hitbizományhoz tartozó Ventúr utcai házról van szó. Nincs nyoma annak, hogy Erdődy György fia elsőzállította volna onnan a családi örökségét. Az Erdődyek hitbizományi kincstáráról részletesen: Bubryák i. m.
- 84 Rotenstein 1783 i. m. 191–195.; Vályi András: *Magyar Országának Leírása*. I–III. Buda, 1796–1799, III. 138.; Kapossy János: *A szombathelyi székesegyház és mennyezetképei*. Budapest, 1922, 33.; Tölgyesy Felicia: *A pozsonyi barokk építészet*. *Die Barockarchitektur*

in Pressburg. Budapest, 1937, 54.; Cincik, Jozef: *Barokové fresky Jeana Josepha Chamanta a Antona Fr. Maulbertscha na Slovensku*. Martin, 1938, 52.; Rapaics Raymund: *Magyar kertek. A kertművészet Magyarországon*. Budapest, 1940 (Reprint 1993), 106.; Haberditzl, Franz Martin: *Franz Anton Maulbertsch 1724–1796*. Wien, 2006, 208.; Fatsar Kristóf: *Magyarországi barokk kertművészet*. Budapest, 2008, 186–188.; Tomáš Valeš: Josef Winterhalder d. J. (1743–1807) – Maulbertsch bester Schüler. In: *Josef Winterhalder d. J. (1743 Vöhrenbach – 1807 Znojmo) – Maulbertsch bester Schüler*. Hg. Slaviček, Lubomír. Langenargen–Brno, 2009, 27–143: 36.; Jávör, Anna: Josef Winterhalder d. J. in Ungarn. Uo. 145–159: 145–146.

85 Illetve további kertekkel és majorsági épületekkel, melyek itt nem kerültek tárgyalásra. 1770–1780-as években újabb házakat

szerezett a család: Korabinszky háztulajdonosként említette Erdődy Sándort és Erdődy Kristófot is. Utóbbi háza bátyjával majdnem szemben, szintén a Hosszú utcában volt, a Városház (ma: Radničná) utca sarkán, továbbá vásárolt egy nyári laknak használt épületet is az egyik elővárosban, szintén bátyja házá-
nak közelében. Korabinszky 1781 i. m. 43., 54., 85.

86 A tanulmány megírásában nyújtott segítségért Fazekas István-
nak és Szentesi Editnek szeretnék köszönetet mondani. Hálával tartozom továbbá Alexandra Vinczeovának (Eastfield a.s., Erdody palace), aki lehetővé tette számomra az Erdődy-palota megtekintését, és rendelkezésemre bocsátotta az épület felújítá-
sa során készített alaprajzokat és dokumentációt. Bécsi levél-
tári kutatásaimat a Collegium Hungaricum ösztöndíja támo-
gatta.

ORSOLYA BUBRYÁK

MATTHÄUS WALCH UND DAS PALAIS ERDŐDY IN PRESSBURG

Vom beginnenden 18. Jahrhundert an entwickelte sich Pressburg – als Hauptstadt des ungarischen Königreiches – zu einem immer beliebteren Wohnort für die ungarische Aristokratie. Unter den Hausinhabern finden wir in dieser Zeit immer mehr adelige Familien, die hier früher über keinen oder wenigen Hausbesitz verfügten. Ein Paradebeispiel dafür liefert die Familie Erdődy, die um 1700 noch kein eigenes Haus, um 1750 aber bereits fünf Wohngebäude (und noch weitere Gärten und Wirtschaftsgebäude) im Besitz hatte. Innerhalb von ein paar Jahrzehnten kamen alle diese Bauten in Besitz eines einzigen Familienmitglieds, des Obersten Landesrichters (*Judex Curiae*) Georg Erdődy (1680–1759).

Der Beitrag stellt die Art und Weise seiner Anschaffungen dar: unter welchen Umständen seine Häuser und Hausanteile geerbt, gekauft, geschenkt, getauscht oder (im Prozess) erworben wurden. Es zeigt sich ein bedeutender Unterschied in seinen hauptsächlich auf Vermögensbildung ausgerichteten Absichten zu denen der nächsten Generation. Sein Sohn, Johann Nepomuk Erdődy, vergrößerte das Familienvermögen weniger, legte aber großen Wert auf die Repräsentation. Er ließ die drei nebeneinander gelegenen kleinen Häuser in der Venturgasse zu einem

repräsentativen Palais umbauen und zwei weitere Häuser in der Langen Gasse renovieren. Für seine Familie und Gäste gründete er eine eigene Theatergesellschaft, für die er eines seiner Häuser als Theatergebäude zur Verfügung stellte. In Pressburgs Vorstadt ließ er einen wunderschönen Gartenpalast mit großer Parkanlage errichten.

Der Baumeister des auch heute als „Palais Erdődy“ bekannten repräsentativen Palastbaus in der Venturgasse war Matthäus Walch, ein wenig bekannter Pressburger Maurermeister, der noch an vielen anderen Bauten in der Stadt beteiligt war. So war er z. B. mit der Ausführung des Alten Theaters und der zwei evangelischen Kirchen beauftragt, er wirkte u. a. am Umbau des Palais Csáky, Palais Grassalkovich wie auch des Benefiziathauses mit der Kapelle Corpus Christi mit. Sein Beitrag zum Bau des Palais Erdődy war – dank einer kurzen Erwähnung im Magistratsprotokoll – für die Forschung lange bekannt; die näheren Kenntnisse über das Ausmaß dieser Arbeit, wie auch sein Vertrag mit dem Bauherrn (im Anhang veröffentlicht) sind Erträge von neuen archivalischen Forschungen.

(deutscher Text von der Verfasserin)

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

Abkürzungsverzeichnis

AMB

Bratislava, Archív mesta Bratislavy

ÁMRK (→ KÖSZ → MNM, Nemzeti Örökségvédelmi
Központ)

Budapest, Állami Műemlék-helyreállítási és Restaurálási
Központ

BFL

Budapest, Budapest Főváros Levéltára

BME

Budapest, Budapesti Műszaki Egyetem

BTM

Budapest, Budapesti Történeti Múzeum

ELTE

Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem

EPA

Burg Forchtenstein, Esterházy Privatstiftung, Archive /
A Herceg Esterházy család Fraknoi Gazdasági Levéltára

FKT

Fővárosi Közmunkák Tanácsa

FSzEK

Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

GyVL

Győr, Győr Megyei Jogú Város Levéltára

GyEL

Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár

GyEL, GySzkHL

Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár, A Győri
Székeskáptalan Hiteleshelyi Levéltára

GyMSML

Győr, Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára

HL

Budapest, Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet
és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár

HML

Eger, Heves Megyei Levéltár

IM

Budapest, Iparművészeti Múzeum

KÖH

Budapest, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal

KÖH MKDK

Budapest, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Műemléki
Kutatási és Dokumentációs Központ

KÖSZ (→ MNM, Nemzeti Örökségvédelmi Központ)

Budapest, Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat

KÖZTI

Budapest, Középület Tervező Intézet

MÁG (→ NG)

Budapest, Műemlékek Állami Gondnoksága

MAK

Wien, Museum für angewandte Kunst

MÉM

Budapest, Magyar Építészeti Múzeum

MNG

Budapest, Magyar Nemzeti Galéria

MNM

Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum

MNM, TKCs

Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi
Képcsarnok

MOB (→ OMF, → OMvH, → KÖH)

Műemlékek Országos Bizottsága

MOL

Budapest, Magyar Országos Levéltár

MOL, DF

Budapest, Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fény-
képgyűjtemény

MOL, DL

Budapest, Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levél-
tár

MTA

Budapest, Magyar Tudományos Akadémia

MTAKK

Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára,
Kézirattár

MTA MKI
Budapest, Magyar Tudományos Akadémia
Művészettörténeti Kutatóintézet

MTA MKI, LRGy
Budapest, Magyar Tudományos Akadémia
Művészettörténeti Kutatóintézet,
Levéltári Regesztagyűjtemény

MNG
Budapest, Magyar Nemzeti Galéria

NG
Budapest, Műemlékek Nemzeti Gondnoksága

OMF (→ OMvH; → KÖH)
Országos Műemléki Felügyelőség

OMvH
Országos Műemlékvédelmi Hivatal

OSzK
Budapest, Országos Széchényi Könyvtár

OSzKK
Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár

ÖNB
Wien, Österreichische Nationalbibliothek

ÖStA
Wien, Österreichisches Staatsarchiv

ÖStA, HHStA
Wien, Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und
Staatsarchiv

SL
Sopron, Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára

SL, SVL
Sopron, Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára,
Sopron Város Levéltára

SNA
Bratislava, Slovenský národný archív

SOM
Sopron, Győr–Moson–Sopron Megyei Múzeumok
Igazgatósága, Soproni Múzeum

SzM
Budapest, Szépművészeti Múzeum

XJM
Győr, Győr–Moson–Sopron Megyei Múzeumok
Igazgatósága, Xántus János Múzeum

VaML
Szombathely, Vas Megyei Levéltár

VaML KFL
Kőszeg, Vas Megyei Levéltár Kőszegi Fióklevéltára

VÁTI
Budapest, Városépítési Tudományos
és Tervező Intézet

VÉL
Veszprém, Veszprémi Érseki és Főkapitányi
Levéltár

VMK
Kőszeg, Vas Megyei Múzeumi Igazgatóság, Városi
Múzeum Kőszeg

VMMI
Vas Megyei Múzeumi Igazgatóság

WAKbildK
Wien, Akademie der bildenden Künste

WStLA
Wien, Wiener Stadt- und Landesarchiv

ZML
Zalaegerszeg, Zala Megyei Levéltár